

Drogkampen - en effektiv modell för skolans drog-förebyggande arbete?

Marie Wengse

Lärarhögskolan i Stockholm
Institutionen för Samhälle, Kultur och lärande

Examensarbete 10 p
AOU 3 Professionellt lärarskap
Höstterminen 2006
Handledare: Peter Emsheimer

English title: Is "Drogkampen" an effective model for drug preventative work in schools?

Drogkampen - en effektiv modell för skolans drogförbyggande arbete?

Wengse, Marie

Sammanfattning

Föreliggande uppsats syftar till att undersöka vilken betydelse Drogkampen haft för det drogförebyggande arbetet i Österåkers kommun. Materialet som ligger till grund för studien har dels omfattat en enkätundersökning bland elever som deltagit i Drogkampen, dels en jämförelse mellan kommunens drogvaneundersökningar där undersökningar före och efter Drogkampens införande ställs mot varandra, dels en jämförelse av Drogkampens arbetssätt med tidigare forskning kring väl fungerande insatser för ett förebyggande arbete inom ANT-området (Alkohol, Narkotika, Tobak).

Den enkätundersökning som gjorts visar att merparten av de elever som arbetat med Drogkampen uppger att de kommer att vara försiktigare med att prova tobak och alkohol och att deras attityd till droger förändrats.

Den jämförelse som gjorts av kommunens Drogvaneundersökningar från 2002 och fram till 2006 visar att den uppåtgående trenden av den undersökta populationens tobaks- och alkoholvanor har - med ett undantag - vänt.

Vid en jämförelse mellan Drogkampens arbetssätt och tidigare forsknings fastställda framgångsfaktorer för drogförebyggande arbete i skolorna är slutsatsen att arbetssättet i Drogkampen innehåller flera av dessa faktorer.

Men skolans viktigaste drogförebyggande insats ligger utanför Drogkampens möjligheter – en skola med en väl fungerande miljö som kännetecknas av god ledning, ömsesidig respekt mellan lärare och elever, tydlighet, krav, lugn och harmoni. Även om dessa förutsättningar föreligger kan dock skolan inte ensam ansvara för dessa frågor. En väl fungerande skolmiljö kombinerad med ett föräldra- och samhällsengagemang ger de bästa förutsättningarna för ett framgångsrikt drogförebyggande arbete. Här kan Drogkampen bli en väl fungerande modell och en betydelsefull länk mellan skola, föräldrar och närsamhället. En av Drogkampens styrkor är just att engagera fler aktörer än skolan i drogförebyggande arbetet – en ansats som rådande forskning stöder och som bäst kan sammanfattas i det afrikanska ordspråket *”It takes a village to raise a child”*.

Nyckelord

ANT-undervisning, Förebyggande arbete, Drogkampen

Is “Drogkampen” an effective model for drug preventative work in schools?

Summary

The purpose of this thesis is to examine whether “Drogkampen” is an effective model for drug preventative work in schools in the municipality of Österåker. The study is based on three major areas: A questionnaire among students that have participated in Drogkampen, a comparative study of results from the municipal drug use polls before and after the introduction of Drogkampen and a follow up of how the ways of working in Drogkampen correspond to research findings about which efforts has the best effect in the areas of alcohol, tobacco and drug prevention.

The result of the questionnaire among students show that the majority of them state that they will be more careful with trying tobacco and alcohol and that their attitude towards drugs has changed since taking part in Drogkampen. The comparative study of the municipal drug use polls between the years of 2002-2006 shows that the up going trend of tobacco and alcohol use has, with one exception, been turned around.

When you compare the ways of working in Drogkampen to what research findings have proven to be effective methods you can conclude that Drogkampen is using a lot of the right methods. But the most important measures the schools can do in this field is outside the realms of Drogkampen. That is to have schools with a well functioning working environment with good leadership, mutual respect between teachers and pupils and clear goals and guidelines. Even if the schools succeed in providing this environment, the schools alone can't be responsible for these issues.

A well functioning school combined with parental cooperation and involvement from the local community provides the best conditions for success in this field. In this Drogkampen can play an important role as a well functioning model and a link between schools, parents and the local community. One of the strengths of Drogkampen is to get more participants than the schools actively involved in drug preventative work – something that current research hold as key measures to success in this field and best can be summarized in the African saying “*It takes a village to raise a child*”.

1. Bakgrund	5
2. Beskrivning av Drogkampen	10
3. Syfte	13
3.1 Uppsatsens syfte	13
3.2 Frågeställning	13
4. Metod, genomförande och undersökning	14
4.1 Jämförande studie av upplägget och arbetssättet i Drogkampen med tidigare forskningens dokumenterade framgångsfaktorer för drogförebyggande arbete.....	14
4.2 Jämförande studie av Österåkers kommuns drogvaneundersökningar från år 2002, 2003, 2004 och 2006	18
4.3 Drogvaneundersökningen 2006	20
4.4 En kvantitativ undersökning bland de elever som deltog i Drogkampen.....	24
4.5 Resultat av frågor gällande Drogkampen	25
4.6 Fördjupningsfrågor gällande Drogkampen	30
4.7 Korstabulering av resultat	32
5. Diskussion och analys av Drogkampen	33
5.1 Framgångsfaktorer för drogförebyggande arbete och jämförelse med Drogkampens arbetssätt	33
5.2 Drogvaneundersökningar	34
5.3 Enkätsvaren om Drogkampen	35
5.4 Fördjupningsfrågor – Drogkampen.....	35
5.5 Korstabulering av svar	35
5.6 Reflektioner.....	35
6. Slutsats	39
Källförteckning	41
Bilagor	42

Förord

I april 2005 erbjöds jag en halvtidsanställning inom Barn- och Ungdomsförvaltningen i Österåkers kommun för att driva ett projekt vars mål var att minska användandet av tobak, alkohol och andra droger bland barn och ungdomar i kommunen. Efter moget övervägande beslöt jag att tacka ja till tjänsten och därmed också försöka kombinera detta arbete med mina studier på Lärarhögskolan. När det sedan var dags för mig att påbörja mitt examensarbete tyckte jag att det skulle vara mycket intressant att utvärdera det drogförebyggande projekt som jag arbetat med i drygt ett år. Min arbetsgivare ställde sig mycket positiv till detta förslag och även min handledare på Lärarhögskolan, Peter Emsheimer, ställde sig positiv och då var det bara att sätta igång...

Det har varit mycket intressant att skriva denna uppsats som tar upp ett ämne som är oroväckande och intressant - barn och ungdomars tobaks- alkohol- och drogvvanor. Det är också ett ämne som är mycket aktuellt - ett par dagar innan jag skulle skicka in min uppsats kom nya forskningsrön, publicerades i DN den 18 december, som visar på en attitydförändring till alkohol och droger bland ungdomar i västvärlden. Jag kommer att återkomma till denna forskning i uppsatsen för att se om denna attitydförändring även kan skönjas i mitt material.

Jag vill rikta ett speciellt tack till Marianne Paunia, chef för missbruksenheten inom Socialförvaltningen i Österåkers kommun, som gjort det möjligt för mig att genomföra en viktig del av min undersökning och min handledare Peter Emsheimer som varit en tuff kritiker och en engagerad samtalspartner. Dessutom vill jag naturligtvis tacka Österåkers kommun som gett mig möjligheten att arbeta med detta intressanta projekt – Drogkampen.

1. Bakgrund

I Österåkers kommun, liksom i så många andra kommuner, finns en oro gällande barn och ungdomars tobaks-, alkohol- och drogvanor¹. En bidragande orsak till det ökade hotet mot ungdomars hälsa är att alkoholpolitiken liberaliserats. Maskorna i det skyddsnet, som det svenska samhället konstruerat för att begränsa alkoholflödet och därmed alkoholskadorna, är inte längre lika finmaskiga. Det dricks mer och det råder en relativt bekymmersfri syn på alkohol idag och den påverkar naturligtvis även ungdomar. I stora delar av Europa finns en liberal syn gällande narkotiska preparat med tydliga kopplingar till fest- och musikkultur. Sammantaget kan man konstatera att det växande narkotikamissbruket och den accelererade alkoholkonsumtionen är en betydande hälsorisk för våra barn och ungdomar².

Det är under skolåren som alkoholvanor börjar utvecklas och sedan länge har dessa frågor behandlats i skolan, ett av argumenten för att införa allmän folkskola var behovet av att undervisa barn om risker med alkohol. I Lpo 94 finns uttryckt att det är rektorns ansvar att ämnesövergripande kunskapsområden skall integreras i undervisningen och ett av dessa områden är riskerna med alkohol, tobak och andra droger³. Denna föreställning om att skolan genom undervisning kan motverka ungdomars bruk av alkohol och andra droger är en rimlig tanke då barn och ungdomar tillbringar ca 20 000 timmar i skolan, men de studier som gjorts visar att insatserna som görs i skolan sällan ger effekt⁴. Man måste dock ha i åtanke att drogvanor uppstår ur många olika faktorer i de ungas miljö – den enskilda skolan kan aldrig ensam motverka de krafter som råder i samhället för en drogliberalisering⁵. Men då barn och ungdomar tillbringar så mycket tid i skolan är det sannolikt att skolan har ett inflytande även inom detta område.

Den traditionella sk ANT-undervisningen (Alkohol, Narkotika, Tobak) har ifrågasatts under senare år. De forskningsrapporter som finns inom detta område har endast kunnat påvisa att elevernas faktakunskaper har ökat, medan elevernas beteende och attityder till droger inte nämnvärt förändrats⁶. Uppenbarligen behövs ett nytänkande inom denna undervisning för att den skall ha effekt.

¹ Håkan Källmén, (2004) *Drogvaneundersökning 2004*, sid 2, Österåkers kommun

² Statens folkhälsoinstitut, rapport nr 2002:34, 2002, *Förebyggandets konst*, sid 9

³ Lpo 94 (1998), *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet*, sid 19, Skolverket och CE Fritzes AB

⁴ Statens Folkhälsoinstitut, rapport nr 2002:11, *Den svenska supen i Europa*, Sven Bremberg, s 145ff, Växjö (2003), Förlagshuset Gothia

⁵ Statens folkhälsoinstitut, rapport nr 2002:34, 2002, *Förebyggandets konst*, sid 9,

⁶ Statens folkhälsoinstitut, rapport nr 2002:34, 2002, *Förebyggandets konst*, sid 9,

Som tidigare nämnts är det, enligt Lpo 94, rektors ansvar för att ANT-undervisning sker i skolan, men det sägs ingenting om omfattning eller inriktning av denna. Det är de enskilda kommunernas ansvar att upprätta en kommunal skolplan som sedan ligger till grund för de kommunala skolornas egna arbetsplaner. I dessa kommunala skolplaner är det inget som hindrar att man ställer upp konkreta och tydliga mål för ANT-undervisningen⁷.

I Österåkers kommuns skolplan finns inga uttalade eller konkreta mål gällande ANT-undervisningen. I skolornas egna arbetsplaner finns upptaget att ANT-undervisning skall ske, men det finns inga konkreta mål eller riktlinjer över hur undervisningen skall gå till. Enligt telefonsamtal med biträdande rektor Lena Jendi⁸, Solskiftesskolan, sker ANT-undervisningen integrerad i övrig undervisning, i huvudsak inom SO- och NV-undervisningen. Dessutom diskuteras bl a dessa frågor under ”reflektionstiden” som är schemalagd till en gång i veckan. Gunnar Elisson⁹, biträdande rektor på Söraskolan, meddelar att ANT-undervisningen planeras som ett temaarbete för årskurs 7. Ansvariga för upplägget av temat, som pågår från två dagar till en vecka, är lärarna i SO, NV och svenska. På Söraskolan är det bara årskurs 7 som har ANT-undervisning, i årskurs 8 och årskurs 9 arbetar man med andra temana som inte är relaterade till droger. Inom Österåkers kommun finns alltså ingen gemensam strategi hur denna undervisning skall gå till.

De styrande politikerna i Österåkers kommun har under senare år blivit oroad över den destruktiva utvecklingen gällande alkohol och andra droger bland ungdomarna i kommunen¹⁰ och man beslutade därför att satsa mer på drogförebyggande arbete. De styrande tog fasta på det faktum att barn och ungdomar tillbringar mycket tid i skolan och därmed bör skolan rimligtvis kunna medverka till en positiv förändring. Denna övertygelse föranledde politikerna i Österåkers kommun att besluta om ett utökat förebyggande arbete inom ANT-området.

Den 23 mars 2004 beslöt Grundskolenämnden att man i årskurs 6 skulle arbeta mer förebyggande genom att delta i projekt Drogkampen under läsåret 2005-2006. Detta beslut fattades under förutsättning att Kommunstyrelsen stod för kostnaderna för en halvtidstjänst och material¹¹. Den 14 september 2004¹² beslöt Kommunstyrelsen att bevilja ekonomiska medel för projekt Drogkampen. I det tjänsteutlåtande som låg till grund för beslutet kan man läsa ”*Drogkampen är en starkt motivationshöjande metod för den enskilde individen till att stå emot bruket av narkotika och andra droger*”¹³.

⁷ Skolverkets rapport 180, *Nationella Kvalitetsgranskningar 1999*, Skolverket och Liber Distribution

⁸ Lena Jendi, Bitr rektor, Solskiftesskolan, *enl telefonsamtal*, 061122

⁹ Gunnar Elisson, Bitr rektor Söraskolan, *enl e-brev*, 061216

¹⁰ Redovisning av polisanmälningar rörande alkohol/narkotika samt doping i Österåkers kommun, Barbro Lundin, *enl e-brev*, 061217

¹¹ Protokoll, GSN § 29, 2004-03-23, Dnr 2004.10 761, Arkivet Österåkers kommun

¹² Protokoll, KS, 2005-09-14, Dnr 2004.5 760, Arkivet Österåkers kommun

¹³ Protokoll, KS, 2005-09-14, Dnr 2004.5 760, Arkivet Österåkers kommun

Vidare kan man läsa att *"Metoden är beprövad, förutom Upplands Väsby även i exempelvis Ronneby, Olofström, Berg och Vaxholms kommuner. Resultaten är genomgående positiva. Det är kommunstyrelsekontorets bedömning att för att uppnå maximal effekt bör Drogkampen bedrivas under ett antal år, förslagsvis åtminstone 2-3 år. Ett enskilda läsår torde vara för kort tid för att uppnå någon mera stadigvarande förändring av barnens/elevernas förhållningssätt till exempelvis droger som det specifikt handlar om"*¹⁴.

Ovanstående resonemang är inte bekräftat i någon undersökning. Det man menar när man skriver att metoden är beprövad är att man arbetat med Drogkampen sedan 1997 i Upplands Väsby. De mätningar som gjorts där har varit elevenkäter där elever och lärare fått svara på frågor kring upplägget av Drogkampen, men man hade då inte gjort några mätningar på om Drogkampen har den effekt som är den egentliga målsättningen – att minska droganvändandet bland ungdomarna¹⁵. Vad Kommunstyrelsen menar med *maximal effekt* finns inga förklaringar till och inte heller finns några konkreta målformuleringar från Kommunstyrelsens sida. Dock skall en utvärdering av Drogkampen redovisas under 2006 före ett eventuellt beslut om förlängning. Vad denna utvärdering skall innehålla finns dock inga kriterier för. Beslutet innebär också att 600 000 kronor på helårseffekt inkl personalkostnader tilldelas projekt Drogkampen¹⁶.

De drogvaneundersökningar som har genomförts bland kommunens ungdomar sedan 2002 har med all sannolikhet påverkat politikernas beslut, även om det inte refereras till dessa i något av de protokoll som jag studerat. Undersökningen som gäller drogvanoer år 2004 bland elever i årskurs 7, årskurs 9 och andra årskursen på gymnasiet sammanfattar resultaten enligt följande *"Resultaten visade av drogerna alkohol, tobak, sniffning av lösningsmedel, läkemedel och narkotika ger främst ökningen av andelen personer som använder snus och narkotika upphov till oro"*¹⁷.

Mitt intresse för frågor kring detta ämne har alltid varit stort och jag har många gånger frågat mig vad och hur man kan uppnå resultat genom denna undervisning. Från min egen skolgång minns jag en temadag i årskurs 9 kring detta ämne och hur vår ordinarie lärare berättade om farorna med tobak och alkohol och jag minns också att vi fick se en film om rökning. När jag sedan arbetade som obehörig lärare under fem år på en skola i Österåkers kommun blev jag mycket överraskad av att upplägget var i princip detsamma som från min egen skolgång. När jag sedan fick möjligheten att arbeta med projekt Drogkampen har det naturligtvis varit mycket givande och lärorikt och det ska bli mycket intressant att göra en analys av detta projekt för att bland annat försöka utröna om det tjänsteutlåtande som låg till grund för Kommunstyrelsens beslut är med

¹⁴ Protokoll, KS, 2005-09-14, Dnr 2004.5 760, Arkivet Österåkers kommun

¹⁵ Thord Jansson, *Idéhäfte 2006-2007, Drogkampen*,

¹⁶ Protokoll, KS, 2005-09-14, Dnr 2004.5 760, Arkivet, Österåkers kommun

¹⁷ Håkan Källmén, *Drogvaneundersökning 2004*, sid 2, 2005-03-01,

sanningen överensstämmande ”Drogkampen är en starkt motivationshöjande metod för den enskilde individen till att stå emot bruket av narkotika och andra droger¹⁸”.

1.1 Droger – en definition

Om man slår upp ordet droger i Nationalencyklopedin definieras de som råämnen med medicinska effekter, utvunna ur torkade växter eller växtdelar. Under inverkan av engelskans *drug* används ordet drog numera ofta i betydelsen narkotika¹⁹. Andra vanliga definitioner av droger är att droger är en substans som är sinnesförändrande (berusande, euforiserande) och/eller beroendeframkallande. Droger är med denna definition: tobak, alkohol, narkotika, vissa läkemedel, flyktiga lösningsmedel och tändargas samt anabola steroider²⁰. Att termen droger har en stark koppling till missbruk och beroende är problematisk²¹ i ett projekt som vänder sig till elever i skolår sex och deras föräldrar. Därför är det viktigt att poängtera att projekt Drogkampen åsyftar den bredare definitionen av begreppet droger.

1.2 Droger – historia

I boken *Vanans makt*²² – *drogerns historia* jämför författaren spridningen av vissa droger med spridningen av sjukdomar då man kan finna många likheter, bl a att många droger inträdde genom det globala handelsflödet. Men det finns också en viktig skillnad – sjukdomsspridningen berodde på tragiska omständigheter, osynliga bakterier som spreds genom mänsklig kontakt och fick oavsiktliga med dödliga konsekvenser. Men spridningen av droger och framställningen av droger var inte oavsiktlig, utan ett resultat av människors vinningslystnad²³. Ett faktum som är mycket påtagligt även idag.

Alkoholen har en annan historia då bruk av alkohol anses ha funnits i vår värld lika länge som det funnits människor²⁴. Det tidigaste bruket av alkohol var både omedvetet och slumpartat. Människor upptäckte tidigt att bär och frukter förändrade smak och egenskaper om de fått stå ett tag och det finns tecken på framställning av alkoholhaltiga drycker från sena stenåldern. Tidigt insåg man också att alkoholhaltiga drycker inte gav samma problem med magsmärtor och diarréer som vattnet som fanns att tillgå, och alkoholhaltiga drycker blev den dominerade drycken långt in på 1800-talet. Alkohol var också en beståndsdel i många läkarbehandlingar och huskurer, ett exempel är ett gammalt talesätt från Södermanland som säger ”*Hjälper inte brännvin, vitlök och mjölk, då är det obotligt*”²⁵. Synsättet på alkohol, tobak och droger har varit mycket skiftande

¹⁸ Protokoll, KS, 2005-09-14, Dnr 2004.5 760, Arkivet, Österåkers kommun

¹⁹ Ne.se/droger

²⁰ www. <http://www.drugsmart.com/sa/node.asp?node=115>

²¹ Vanans makt, David T Courtwright (Riga 2003)

²² Ibid, sid 12 ff

²³ Ibid, sid 13

²⁴ www.primavi.se/drtcker/artikel.cfm?newsID=1511&Alkoholens%20historia

²⁵ Ibid

under historiens gång bl a beroende på kulturella aspekter och värderingar. Den ökade kunskapen om drogernas inverkan på människan har också förändrat synsättet och inställningen till droger. Droger började först intas som dyrbara och förfinade mediciner som man trodde hjälpte mot sjukdomar hos både människor och djur. När man väl kommit underfund med drogernas påverkan, att ge njutning och hallucinogena effekter, hamnade de utanför läkarvetenskapens områden och blev tillgängliga på svarta marknaden. I och med detta ändrades också drogernas status och resulterade i myndighetsingripanden och oro²⁶. Internationella kontrollsystem infördes, dels beroende på att de var farliga, dels för att de var inkomstbringande produkter. I alla kulturer finns skrivna och oskrivna regler för användningen av droger, både i medicinska, religiösa och sociala sammanhang. Den sociala användningen av droger syftar i regel till ökad gemenskap. I vår svenska kultur, liksom i andra västerländska kulturer, fyller i stor utsträckning, alkoholhaltiga drycker den funktionen. I andra kulturer finns andra stimulantia som har samma gemensamhetskapande syfte, t ex i Västafrika där både kolanötter och tobak är någonting man delar med sig för att visa sin vänskap. I Anderna har koka (från kokabusken) samma funktion och i Nordafrika och i mellanöstern röks cannabis ibland i detta syfte²⁷.

Med hänsyn till den kulturella bakgrunden är vissa droger mer legitima än andra. I Sverige har alkoholen setts som socialt accepterad medan att röka cannabis inte ansetts socialt gångbart. Stora samhällsproblem relaterade bl a till alkoholkonsumtionen blev mycket synliga under 1800-talets stora samhällsförändringar. Nykterhetsrörelser skapades, vissa med krav på absolutism andra med måttlighet. Under sin första tid var nykterhetsrörelsen en typisk väckelserörelse. Inledningsvis inriktade man sig på skrämselfpropaganda, men efterhand framfördes alltmer medicinska skäl för att minska alkoholkonsumtionen. 1909 anordnade Sveriges nykterhetssällskap en folkomröstning om allmänt rusdrycksförbud. 56 % av landets vuxna befolkning deltog i omröstningen där 99% av dem röstade för ett förbud. Denna inofficiella folkomröstning resulterade i att regeringen tillsatte en kommitté vars uppdrag var att formulera förslag till lagar och åtgärder för att minska alkoholkonsumtionen i landet. Ett resultat av kommitténs arbete var att motboken infördes i Sverige. Motboken var dock inte populär utan avskaffades 1955, bl a på förslag från nykterhetsrörelsen som ansåg att motboken legitimerade konsumtion²⁸. Nykterhetsrörelsen föreslog att man skulle lägga nykterhetspolitikens tyngdpunkt på positiva åtgärder, bl a genom undervisning och förebyggande ungdomsvård²⁹. En strategi som de styrande tog till sig och som är den gällande principen idag.

Under åren har flera kampanjer bedrivits i vårt land för att minska alkohol och andra drogmissbruk. Bland annat en kampanj som gick under benämningen ”Spola kröken – man dricker lite mindre och mår mycket bättre”. Kampanjen syntes vid åren kring 1979-

²⁶ Ibid, sid 12 ff

²⁷ ne.se

²⁸ Sven Lundqvist, Den svenska historien, Industri och folkrörelser, Stockholm (1968)

²⁹ ibid

1980 bland annat på matchtröjorna hos Sveriges herrlandslag i bandy, som 1981 vann VM-guld³⁰.

För att minska tobaksbruket i landet driver organisationen, a non-smoking generation, kampanjer för att minska rökningen bland barn och ungdomar. A Non Smoking Generation har funnits sedan slutet av 1970-talet och arbetar för att barn och ungdomar aldrig ska börja använda tobak. De informerar via klassbesök, information, tävlingar, opinionsbildning och kampanjer³¹. 1979 genomfördes den första kampanjen som bl a innefattade kända artister som Agneta Fältskog, Tomas Ledin och idrottsstjärnor som t ex Ingemar Stenmark³².

2. Beskrivning av Drogkampen

Drogkampen är en arbetsmodell som utvecklats av Thord Jansson, Upplands Väsby kommun³³. Nedan följer en beskrivning av Drogkampen samt en beskrivning av hur projektet lagts upp i Österåkers kommun. Beskrivningen är sammanställd av uppsatsens författare tillika projektledare för Drogkampen i Österåker.

Projektets grundkoncept är detsamma i de båda kommunerna, men eftersom förutsättningar och möjligheter är olika mellan kommunerna har Drogkampen utvecklats och anpassats efter en modell som passar Österåkers kommun, bl a genom ett ökat samarbete mellan olika förvaltningar inom kommunen samt ett utökat föräldraengagemang.

Drogkampen vänder sig till elever som går i årskurs 6. Skälet till att man vänder sig till 12-åringar är att de – förhoppningsvis - ännu inte provat några droger (alkohol, narkotika, tobak) och syftet med Drogkampen kan därmed ses som en ”vaccination” av deltagarna så att de har en god motståndskraft när erbjudanden om droger dyker upp i deras värld. I Drogkampen har man kastat mycket av pekpinna och fokuserar istället på det positiva i att leva ett liv utan beroende av droger. Dessutom tar man tillvara barns förutsatta intresse för tävlingar och projektet blir en blandning av lärande, lek, allvar, samarbete, glädje och gemenskap.

Eleverna får under hela årskurs 6 återkommande arbeta med frågor och uppgifter som rör tobak, alkohol och droger. De deltagande klasserna bildar varsitt lag och tävlar mot varandra genom att lösa uppgifterna som ger poäng, och det lag som har flest poäng när Drogkampen är till ända vinner en äventyrsresa för hela laget, dvs klassen.

³⁰ www.systembolaget.se

³¹ www.nonsmoking.se

³² www.nonsmoking.se

³³ Thord Jansson, *Idéhäfte 2006 - 2007, Drogkampen*

Tävlingen startar på höstterminen och avslutas ett par veckor före sommarlovet. Drogkampen är uppdelad i fyra olika moment, **Uppvärmningen, Starten, Kampen och Finalen** och de beskrivs mer utförligt nedan.

Förutom skolans engagemang bygger Drogkampen på ett samarbete med det lokala näringslivet, föreningslivet och kyrkan och sist men inte minst är föräldraengagemanget en viktig del i Drogkampen. I Österåkers kommun blev föräldrar med barn i årskurs 6 kallade till föreläsningar med temat "Föräldrars betydelse" och "Barn och ungdomars uppgifter". Föreläsare vid dessa föreläsningar var pedagog Leif Hejdenberg, Essentia Coaching, som har mångårig erfarenhet av arbete med drog- och brottsprevention samt fd Österåkersbon och fd chef på Österåkersanstalten AnnBritt Grünwald.

Förutom dessa föreläsare presenterades kommunens Drogvaneundersökning samt information om droger och en lägesbeskrivning av ungdomssituationen i Österåkers kommun från Polisen och från Socialförvaltningens fältassistenter.

Ett samarbete har inletts i Österåker mellan Drogkampen och två fältassistenter på Socialförvaltningen som introducerat ett arbete som de kallat FF³⁴ – Förebyggande Föräldrar – och som bygger på en ökad föräldradiolog och bl a en ambition om att föräldrar skall komma överens om gemensamma regler för sina barn.

Vid de första föräldramötena i årskurs 6 presenterades Drogkampen och FF utförligt på samtliga skolor. Ytterligare samarbetspartners i arbetet med Drogkampen har varit fritidspedagoger på Fritidsgårdarna som informerats om projektet men som också varit aktivt delaktiga, bl a under Starten och Finalen. Det har ansetts som viktigt att fritidsgårdspersonalen varit involverade då eleverna tillbringar mycket tid på Fritidsgårdarna. På Österåkers kommuns hemsida kan elever, föräldrar och andra få information om och följa utvecklingen av Drogkampen och lagens poängställning - www.osteraker.se/drogkampen.

2.1 De fyra livsvillkoren

Som en röd tråd genom Drogkampen går "de fyra livsvillkoren" som är ***jag själv, mina relationer, samhället och miljön***. Uppgifter och diskussioner kretsar kring dessa villkor under hela arbetets gång³⁵.

2.2 Drogkampens fyra delmoment

Drogkampen är uppdelad i fyra olika deltävlingar – **Uppvärmningen, Starten, Kampen och Finalen**.

2.2.1 Uppvärmningen

Den första tävlingsuppgiften handlar om de fyra livsvillkoren och syftar till att ge en grund inför det fortsatta arbetet. Varje elev får en folder som beskriver Drogkampen och de fyra livsvillkoren och skall sedan diskutera villkoren med sina klasskamrater och

³⁴ Inger Normann, *Förebyggande Föräldrar*, Diskussionsunderlag, Socialförvaltningen, Österåkers kommun

³⁵ Elevfolder, Drogkampen, 2006

med sina föräldrar. Därefter skall varje elev uttrycka sina tankar och reflektioner genom att skriva en uppsats eller på annat sätt förmedla vad de känner eller tänker kring ett eller flera livsvillkor utifrån olika frågeställningar. Gör alla elever i klassen uppgiften får laget sina första 100 poäng. Skulle någon underlåta att göra uppgiften får laget avdrag med 5 poäng/person som inte fullgjort uppgiften.

2.2.2 Starten

Det andra delmomentet. I början av vårterminen inbjuds samtliga lag till en gemensam upplevelse kring de fyra livsvillkoren. I Österåker samlas alla elever och lärare i Åkersberga sporthall för att under ca en timme få lyssna till musik, se videofilmer, träffa personer t ex goda förebilder eller andra personer som har viktiga saker att berätta för eleverna. Om alla i laget är närvarande får laget 100 poäng. För varje elev som är ogiltigt frånvarande är avdraget 5 poäng/person. Vid Starten år 2006 deltog bl a Victoria Svensson (landslagsspelare i fotboll) samt Pablo Roberto (fd proffsboxare och fd ”värsting”). Dessutom fanns ca 30 föreningar, till stor del idrottsföreningar, som genom lokala talanger visade sitt stöd för Drogkampen. Gymnasieelever stod för rockmusik och videohälsningar och önskan om ”lycka till i Drogkampen” framfördes via storbildsskärm bl a från systrarna Kallur och programledarna för Lilla aktuellt. Ragnar Sarin, langyropopererad man från Upplands Väsby berättade om orsaken till varför han talade så märkligt – resultatet av 40 års rökning och sköldkörtelcancer.

2.2.3 Kampen

Det tredje delmomentet som innebär att hitta tävlingsuppgifter som gömmts i Kanalen (lokaltidningen). Fyra annonser publiceras under våren och fokuserar på ett livsvillkor i taget. Uppgiften kan handla om att se en film (som läraren i god tid fått av projektledaren) och därefter lösa en uppgift, som t ex att skriva en slogan om droger och samhället. Dessa olika uppgifter ger poäng.

2.2.4 Finalen

Det sista delmomentet och det är nu som hela tävlingen avgörs. En lördag i maj 2006 samlades alla elever tillsammans med lärare och föräldrar för att tillsammans samla så många poäng till laget som möjligt. I Österåkers kommun gick finalen vid Åkersberga IdrottsPlats och vid 45 olika stationer fanns uppgifter att lösa. Alla tävlande, elever, föräldrar och lärare fick en gul Drogkampentröja som är tävlingsdräkten och när startskottet gick klockan 12.00 startade en febril aktivitet för att lösa uppgifter. Uppgifterna stod det lokala näringslivet, föreningslivet och andra samhällsaktörer för. Uppgifterna var allt från frågor om tobak, alkohol och droger till att lösa sudoku, klättra upp för en klättervägg, spela tennis och kicka boll. Uppgifterna skall lösas av vuxna och barn tillsammans och laget har tre timmar på sig att samla så många poäng som bara möjligt är.

2.2.5 Prisutdelning och fest

På kvällen efter finalen arrangerades en fest där en högtidlig prisutdelning var ett av inslagen. Musik, disco och andra aktiviteter arrangerades också denna festkväll som pågick mellan 18.00 och 21.00. Första pris 2006 var en tvådagars äventyrsresa till

Oxelösund och Bodaborg, som är ett äventyrställe liknande "Fångarna på fortet", med båtfärder, kluriga uppgifter, etc. Andra pris var en heldag på Gröna lund och tredje pris var biobiljetter till hela klassen.

2.2.6 Utvärdering av Drogkampen läsåret 2005 – 2006 i Österåker

Enligt en enkel utvärdering av Drogkampen i Österåker var projektet en framgång. Eleverna tyckte att det var roligt, föräldrar och lärare var nöjda och företag, föreningar och andra deltagande organisationer var också mycket nöjda. Lokaltidningen "Kanalen" skrev ofta och mycket om Drogkampen så projektet fick stor uppmärksamhet och många kommuninvånare kände till Drogkampen efter det första året. Men att projektet fått uppmärksamhet, engagerat många och varit lustfullt är inte detsamma som att det har haft avsedd effekt. Det finns en uttalad vision för Drogkampen som lyder enligt följande - Drogkampen föder en drogfri ungdomsgeneration³⁶. Det övergripande målet är att - Drogkampen ska minska droganvändandet bland ungdomar³⁷. Detta mål är naturligtvis inte möjligt att mäta efter ett års genomförande av Drogkampen, men min målsättning är ändå att göra ett försök för att se om man kan skönja några tendenser till att Drogkampen haft avsedd effekt.

3. Syfte

3.1 Uppsatsens syfte

Denna uppsats syftar till att se om det finns några tendenser till och förutsättningar för att Drogkampen har någon betydelse för ungdomars drogvanor i Österåkers kommun. Jag kommer att inrikta min frågeställning på tobak och alkohol då övriga droger inte känns aktuella att fråga om till denna åldersgrupp, elever i årskurs 6.

3.2 Frågeställning

Min frågeställning är

Kan man se om Drogkampens arbetssätt och genomförande resulterat i några tendenser till förändrat synsätt och beteenden gällande tobak och alkohol bland elever som deltagit i 2005 – 2006 års Drogkamp?

³⁶ Thord Jansson, *Idéhäfte för Drogkampen 2006-2007*

³⁷ Thord Jansson, *Idéhäfte för Drogkampen 2006-2007*

4. Metod, genomförande och undersökning

Jag kommer att försöka få svar på min frågeställning genom tre olika infallsvinklar.

- Jämförande studie av upplägget och arbetssättet i Drogkampen med tidigare forsknings dokumenterade framgångsfaktorer för drogförebyggande arbete.
- Jämförande studie av Österåkers kommuns drogvaneundersökningar från år 2002, 2003, 2004 och 2006.
- En kvantitativ enkätundersökning bland de elever som deltog i Drogkampen läsåret 2005-2006.

4.1 Jämförande studie av upplägget och arbetssättet i Drogkampen med tidigare forsknings dokumenterade framgångsfaktorer för drogförebyggande arbete

För att undersöka upplägget av Drogkampen ur ett teoretiskt perspektiv har jag valt att studera tidigare forskning för att ta reda på vilka insatser och metoder som visat sig fruktbara när det gäller att minska barn och ungdomars tobaks- och alkoholbruk. Jag har valt att redovisa dessa resultat genom att utifrån den litteratur jag använt särskilja framgångsfaktorer gällande förebyggande arbete. Dessa framgångsfaktorer kommer jag sedan att jämföra med Drogkampens arbetssätt.

För att jämföra och utvärdera arbetssättet i Drogkampen med tidigare forskning på området har jag använt följande litteratur:

- Statens Folkhälsoinstitut, Den svenska supen i det nya Europa, Nya villkor för alkoholprevention, Sven Andreasson (red), Förlagshuset Gothia, (2002), Kan skolan minska ungdomars bruk av alkohol? Sven Bremberg
- Statens Folkhälsoinstitut, Förebyggandets konst, Rapport nr 2002:34
- ÖPP – Örebro Prevention Program, Örebro universitet, Nikolaus Koutakis, 2003
- Statens Folkhälsoinstitut, Att göra det möjliga, Skolan Förebygger

4.1.1 Skolans syfte med förebyggande arbete

Innan jag går in på framgångsfaktorer kan det dock vara på sin plats att redogöra för skolans syfte med insatser inom förebyggande arbete som kan särskiljas i tre motiv.

Från ett moraliskt-religiöst perspektiv som har en lång tradition inom skolan, där alkoholbruk i sig uppfattas som moraliskt tvivelaktigt, speciellt bland ungdom. Från ett humanistiskt-individualistiskt perspektiv där det centrala är att informera om alkoholens och andra drogers effekter för att på så sätt ge individen kunskap för att fatta egna beslut, ett perspektiv som är väl grundade i dagens skola. Och slutligen från ett folkhälsoperspektiv där ansatsen är att skolan skall bidra till en bättre hälsa bl a genom

att försöka minska den totala alkoholkonsumtionen. I det sistnämnda perspektivet är det centrala hälsoeffekterna, inte drogbruket i sig³⁸.

Det perspektiv som används mest i dagens skola - det humanistiskt-individualistiska perspektivet - där undervisningens syfte är att ge eleverna kunskap om effekter har till stor del inte påverkat ungdomars alkoholbruk³⁹. Undervisningen har i första hand handlat om att informera om alkoholens skadeverkningar. Ett vanligt upplägg är också att bjuda in polis eller socialarbetare för att informera om riskerna att fastna i missbruk. En annan strategi är att bjuda in en fd missbrukare som kan bekräfta baksidorna med missbruk. Dessa upplägg ger eleverna ökade faktakunskaper, men man har inte kunnat visa att denna information förändrar ungdomars faktiska beteende. Föräldrar bjuds ibland in till informationsträffar där skadeverkningar redovisas, men även dessa strategier har inte heller visat sig verkningsfulla⁴⁰. Föreställningen om att kunskap om skadeverkningar av alkoholbruk har en avskräckande effekt är inte vad man kanske förväntat sig. Istället är det så att de som har kunskapen om skadeverkningar av olika droger använder droger mest. Detta samband kan förklaras genom att de som är intresserade av en drog är mer uppmärksam gällande information om drogen, oavsett om den är negativ eller positiv⁴¹. Den ökade kunskapen gällande hälsorelaterade beteenden, såsom t ex bruk av alkohol, tobak och andra droger har alltså ingen eller vanligen ingen effekt. Frågan är då vilka insatser som kan ha avsedd förebyggande effekt. Nedan följer en genomgång av tidigare forskning där faktorer, insatser och åtgärder redovisas som visat sig ha effekt på ungdomars tobaks- och alkoholvanor.

4.1.2 Undervisning av jämnåriga kamrater

Bremberg hänvisar till studier från flera olika länder som visat att om undervisningen leds av jämnåriga kamrater istället för lärare har man kunnat visa en tydlig effekt på ungdomars alkoholvanor. Detta kan förklaras av att eleverna påverkas av de jämnåriga kamraternas normer i högre grad än de vuxnas normer och förmaningar⁴².

4.1.3 Kamratgruppens inverkan

Kamraters inverkan på alkoholbruk för den enskilda individen har stor betydelse och man kan räkna med ett framgångsrikt förebyggande resultat om man når ”hela

³⁸ Statens Folkhälsinstitut, rapport nr 2002:11, (2002), *Den svenska supen i det nya Europa*, Sven Bremberg, s 138, Växjö (2003), Förlagshuset Gothia

³⁹ Statens Folkhälsinstitut, rapport nr 2002:11 (2002), *Den svenska supen i det nya Europa*, Sven Bremberg, s 146, Växjö (2003) Förlagshuset Gothia

⁴⁰ Statens Folkhälsinstitut och Örebro Universitet, *Sjutton frågor och svar om Örebro Preventionsprogram*, sid 5,

⁴¹ Statens Folkhälsinstitut, rapport nr 2002:11, *Den svenska supen i Europa*, Sven Bremberg, s 146, Växjö (2003), Förlagshuset Gotia

⁴² ibid, sid 144

kamratgruppen”. Problemet är dock att kamrater ofta är utspridda på t ex fler skolor och det kan därmed vara svårt att nå hela gruppen⁴³.

4.1.4 Majoritetsmissförståndet

Uppfattningen om hur man tror att man ska bete sig, dvs upplevda normer, stämmer inte alltid överens med verkligheten, men uppfattningarna om normer är avgörande för många människors beteende⁴⁴. Detta sk majoritetsmissförstånd ligger till grund för många ungdomars handlande och påverkar bl a ungdomars alkoholkonsumtion. Det finns studier som visar att om man lyckas slå hål på detta missförstånd har man kunnat påverka normer och beteenden. Men svårigheten är att man i skolan är hänvisad till att tala om frågorna. Det finns (förhoppningsvis) inte utrymme för att observera kamraters beteenden och normer när det t ex gäller alkohol i skolan⁴⁵. Detta sk majoritetsmissförstånd gällande alkohol verkar vara särskilt utbrett bland ungdomar i 12-13-årsåldern och det är meningsfullt att arbeta med detta i denna ålder, dvs 12-13 årsåldern⁴⁶.

4.1.5 Fler undervisningstimmar

Bremberg hänvisar till en amerikansk studie där man har kunnat påvisa ett samband mellan undervisningstid och hälsobeteende. Enligt denna undersökning har man kunnat påvisa en påverkan av alkoholkonsumtion genom utökat antal hälsorelaterade undervisningstimmar. Förklaringen tros vara att den ökande undervisningstiden ger större möjlighet till normpåverkan⁴⁷.

4.1.6 Vuxnas förhållningssätt

Ytterligare en faktor som har betydelse för ungdomars tobaks- och alkoholbruk är vuxnas förhållningssätt, det handlar inte bara om vuxna inom skolan utan även andra vuxna som barn och ungdomar har kontakt med. Man har kunnat påvisa korttidseffekter på ungdomars vanor gällande tobak och alkohol där försök gjorts att involvera vuxna, både inom och utanför skolan⁴⁸.

4.1.7 Den egna förmågan

Tilltro till den egna förmågan är en viktig ingrediens för barn och ungdom när det gäller att säga nej om man blir bjuden på tobak eller alkohol. Denna sociala färdighet går att träna upp och man har kunnat påvisa positiva resultat gällande alkoholkonsumtion efter

⁴³ Ibid, sid 140

⁴⁴ Ibid, sid 143

⁴⁵ Ibid, sid 144

⁴⁶ Statens Folkhälsoinstitut, Att göra det möjliga, Skolan Förebygger

⁴⁷ Statens Folkhälsoinstitut, rapport nr 2002:11, Den svenska supen i Europa, Sven Bremberg, sid 145, Växjö (2003) Förlagshuset Gothia Ibid, sid 144

⁴⁸ Ibid, sid 145

sådana försök som gjorts och som baserats på social inlärningsteori. Eleverna har genom rollspel och genom att replikföra tränat upp förmågan att säga nej vid olika situationer då de t ex erbjuds alkohol⁴⁹.

4.1.8 En väl fungerande skolmiljö

Bremberg hänvisar till ett flertal studier som visar ett direkt samband mellan en väl fungerande skolmiljö och en minskning av för utagerande beteenden och ett skydd mot alkoholbruk. Framgångsrika skolor, som kännetecknas av väl förberedda lärare, tydliga instruktioner, återkopplingar till eleverna och ett aktivt ledarskap från rektor har även effekt på ungdomars alkoholvanor. Bremberg refererar till en amerikansk studie som har visat att höga förväntningar från lärarna på elevernas skolprestationer hade en positiv effekt och skyddar mot alkoholbruk. En norsk-finsk undersökning som han relaterar till visar i princip samma sak då man kunnat påvisa ett samband mellan lågt elevinflytande, låga krav, brist på stöd från lärarna och en hög alkohol- och tobakskonsumtion. Bremberg hänvisar till ytterligare en amerikansk studie där man under en tvåårsperiod undersökte utvecklingen av 300 barn i 250 skolor, i åldern 9-16 år har kunnat visa vikten av skolans betydelse för minskat alkoholbruk. En klar studieinriktning och elevernas ökade möjligheter att påverka sin situation resulterade i en förändring av 5% i positiv riktning, både vad gäller alkoholbruk och utagerande problem⁵⁰.

4.1.9 ÖPP - föräldraengagemang

Ett mycket omtalat och uppskattat preventionsprogram har utvecklats på Örebro universitet. Metoden har fått namnet ÖPP – Örebro PreventionsProgram och är en forskningsbaserad föräldramötesmetod för att förebygga tidig alkoholdebut, minskat berusningsdrickande och även normbrott bland ungdomar. Metoden riktar sig till föräldrar för att därigenom minska alkoholbruket bland ungdomar. Programmet har testats på fyra högstadieskolor i Örebro och Kumla under en treårsperiod och den utvärdering som gjorts har gett mycket lovande resultat. Metoden är förhållandevis enkel och går ut på att föräldrar kommer överens om gemensamma regler och ett gemensamt förhållningssätt, t ex gällande tobak och alkohol. I årskurs skolår 7-9 har föräldrarna korta föräldraträffar i anslutning till skolans ordinarie föräldramöten. Under dessa korta föräldraträffar får föräldrarna forskningsbaserad information som t ex bekräftar att barn som blir bjudna på alkohol hemma dricker mer än andra som inte bjuds av sina föräldrar, etc. Programmet inriktar sig på klar och tydlig kommunikation kring normer för bruk av alkohol och andra riskbeteenden⁵¹. Resultaten från testperioden, 1999 – 2001, talade sitt tydliga språk. Fyra skolor, belägna i olika typer av bostadsområden, involverades och resultaten visade att i de skolor där man arbetade med programmet höll föräldrarna fast vid en restriktiv hållning och detta påverkade ungdomars alkoholvanor markant. Berusningsdrickandet bland ungdomarna som

⁴⁹ Ibid, sid 148

⁵⁰ Statens Folkhälsoinstitut, rapport nr 2002:11, *Den svenska supen i Europa*, Sven Bremberg, s 154, Växjö (2003), Förlagshuset Gothia

⁵¹ Statens Folkhälsoinstitut och Örebro Universitet, *Sjutton frågor och svar om Örebro Preventionsprogram*, sid 2

omfattades av programmet halverades och det medförde också en minskning av annat normbrytande beteende, som t ex stölder, snatterier och skolk. Resultaten från testperioden pekade klart och tydligt på att det är möjligt att påverka föräldrars attityder till ungdomsdrickande och därigenom få effekt på ungdomsdrickande⁵².

Jag återkommer till dessa framgångsfaktorer längre fram i denna uppsats då jag kommer att jämföra Drogkampens arbetssätt med dessa faktorer.

4.2 Jämförande studie av Österåkers kommuns drogvaneundersökningar från år 2002, 2003, 2004 och 2006

De Drogvaneundersökningar som gjorts i Österåkers kommun har sedan de startade varit upplagda på samma sätt och utformats och bearbetats av samma forskare, Håkan Källmén, Fil Dr i psykologi, på uppdrag av Brottsförebyggande Rådet och Socialförvaltningen i Österåkers kommun. Studierna innehåller bl a en totalundersökning av drogvanorna bland elever i årskurs 7, årskurs 9 och gymnasiets andra år⁵³. För denna uppsats har jag valt att titta närmare på bruket av alkohol och tobak bland elever i årskurs 7 i de undersökningar som gjordes 2002/2003, 2003 och 2004. Dessa resultat skall sedan jämföras med resultatet av 2006 års undersökning. Alla nedanstående siffror är hämtade ur Drogvaneundersökningen från 2004 där forskaren gjorde en jämförelse med tidigare undersökningar⁵⁴. Svarefrekvensen för de olika årens Drogvaneundersökningar framgår av nedanstående tabell

År	Svarefrekvens	Antal resp elever
2002	Ej kunnat fastställas ⁵⁵	Ej kunnat fastställas
2003	96 % ⁵⁶	440 av 460
2004	88 % ⁵⁷	399 av 455

Följande tabell⁵⁸ visar andelen rökare i årskurs 7 i procent (%) och fördelat på kön under perioden 2002-2004. Med rökare definieras de som svarat att de röker varje dag, nästan varje dag eller ibland.

⁵² Ibid, sid 13

⁵³ Håkan Källmén, *Drogvaneundersökning 2002-2003*, 2003-03-17, Brottsförebyggande rådet, Socialnämnden, Österåkers kommun

⁵⁴ Håkan Källmén, *Drogvaneundersökning 2004*, 2005-03-01, Brottsförebyggande rådet, Socialnämnden, Österåkers kommun, www.osteraker.se/socialforvaltningen/drogvaneundersokningen

⁵⁵ Håkan Källmén, *Drogvaneundersökning, 2002/2003*, sid 3 Österåkers kommun, Brottsförebyggande rådet, Socialnämndens projekt Fören

⁵⁶ Ibid, sid 3

⁵⁷ Håkan Källmén, *Drogvaneundersökning, 2004*, sid 4, Österåkers kommun, Brottsförebyggande rådet, Socialnämndens projekt Fören

⁵⁸ Håkan Källmén, *Drogvaneundersökning 2004*, 2005-03-01, Brottsförebyggande rådet, Socialnämnden, Österåkers kommun, www.osteraker.se/socialforvaltningen/drogvaneundersokningen

Rökare årskurs 7		
År	Pojkar i %	Flickor i %
2002	4,5	7,1
2003	5,1	6,8
2004	5,2	8,2

I nedanstående tabell⁵⁹ visas andelen snusare i årskurs 7 fördelat på procent (%) och kön. Med snusare definieras de som svarat att de snusar varje dag, nästan varje dag eller ibland.

Snusare årskurs 7		
År	Pojkar i %	Flickor i %
2002	2,5	0
2003	3,4	1,4
2004	2,1	1

Följande tabell⁶⁰ visar bruk av alkohol i årskurs 7 redovisat i procent. Med bruk av alkohol definieras de som uppgett att de druckit öl, vin eller sprit flera gånger under de senaste sex månaderna.

Bruk av alkohol		
År	Pojkar i %	Flickor i %
2002	8	8,6
2003	7,3	9,7
2004	10,5	9,7

4.2.1 Kommentar till ovanstående resultat

Att döma av ovanstående siffror kan man förstå den oro som finns i kommunen när det gäller barn och ungdomars vanor av tobak och alkohol. Både när det gäller rökning och bruk av alkohol kan man konstatera en ökning. Om man konverterar procentsiffrorna till antal personer blir t ex resultatet gällande pojkar som druckit alkohol flera gånger under de senaste sex månaderna i faktiska siffror drygt 20 stycken, 10,5 % av 192 elever. När man läser dessa resultat måste man dock ha tillförlitligheten i åtanke. En viss misstänksamhet måste ändå genomsyra tolkningen av resultat av en undersökning som görs bland elever i dessa åldrar. Innan undersökningarna genomförts har läraren informerat eleverna om vikten av att svara rättvisande. Trots det, måste man ändå ha i åtanke att vissa vill verka mer vänligt inställda till tobak och alkohol än vad de i själva verket är. Det sk majoritetsmissförståndet kan även slå igen i en undersökning av detta slag.

⁵⁹ Ibid

⁶⁰Håkan Källmén, *Drogvaneundersökning 2004*, 2005-03-01, Brottsförebyggande rådet, Socialnämnden, Österåkers kommun, www.osteraker.se/socialforvaltningen/drogvaneundersokningen

4.3 Drogvaneundersökningen 2006

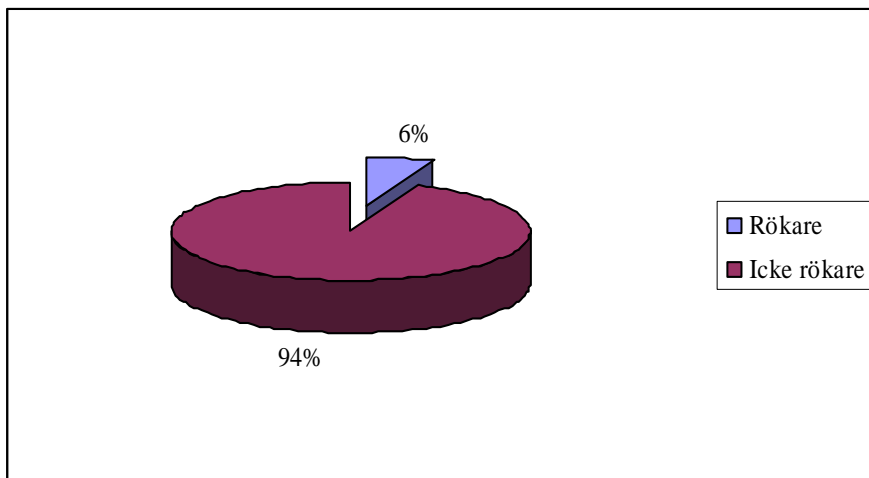
Den Drogvaneundersökning som gjorts under hösten 2006 kommer att presenteras i sin helhet under februari/mars 2007. Då jag behövt vissa data från Drogvaneundersökningen till detta arbete har jag fått möjlighet att ta del av och bearbeta de svar och enkäter som är relevanta för min studie. De uppgifter som varit intressanta för min studie är de frågor som handlar om Drogkampen, samt uppgifter om tobak och alkohol varför jag valde att bearbeta data från Drogvaneundersökningen som berör, kön, rökning, snusning, alkoholvanor samt de frågor som berör Drogkampen⁶¹.

Totalt finns 623 folkbokförda elever i Österåkers kommun som går i årskurs 7⁶². 32 st av dessa elever har inte omfattats av denna undersökning då de är utspridda på ett flertal skolor i Stockholmsområdet och dessa enkätsvar skickas direkt till forskaren och finns inte med i denna studie. Av resterande elever - 591 stycken - har 483 stycken svarat. Det innebär en svarsfrekvens på 82%.

Nedan följer resultaten av svaren på de frågor som är relevanta för denna studie⁶³. Av dem som svarade på enkäten var 52% flickor och 48 % var pojkar.

4.3.1 Resultat avseende flickor i årskurs 7

Nedanstående diagram visar andelen (%) rökare respektive icke-rökare bland flickor i årskurs 7. Med rökare definieras de som svarat att de röker varje dag, nästan varje dag eller ibland.

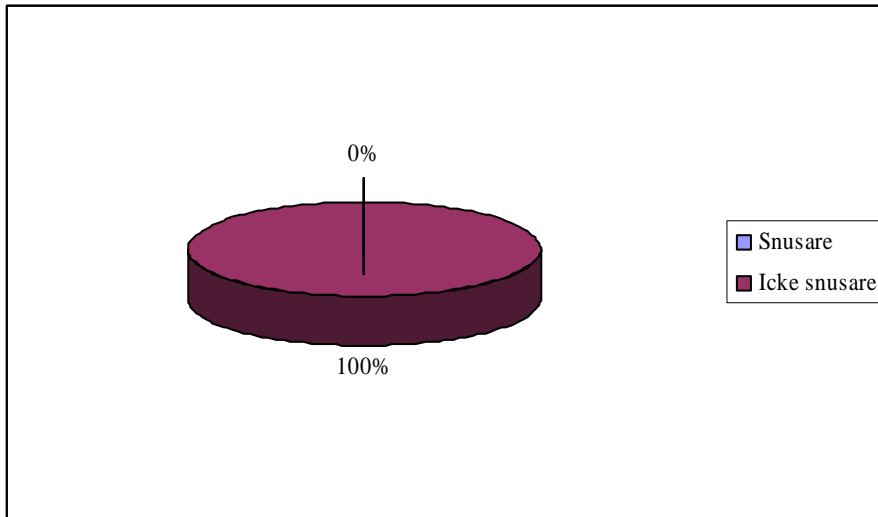

Nedanstående diagram visar andelen (%) flickor som snusar i årskurs 7. Med snusare definieras de som svarat att de snusar varje dag, nästan varje dag eller ibland.

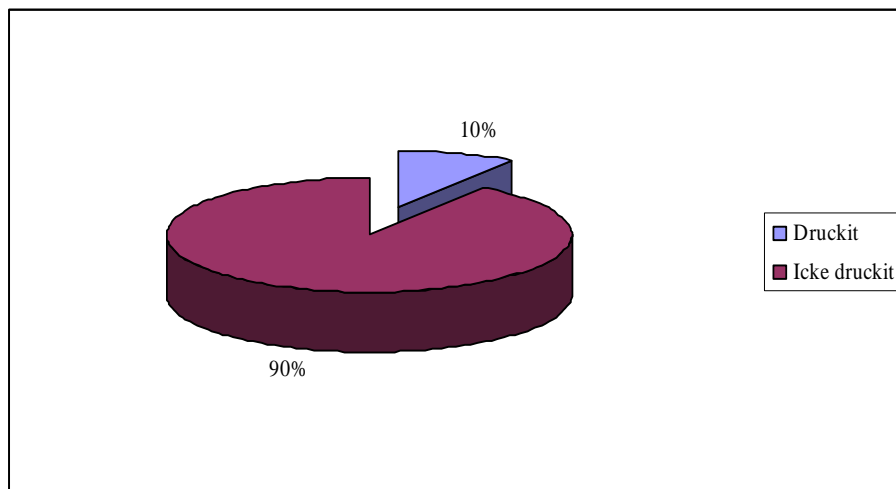
⁶¹ Formulär, En enkät om tobak, alkohol, narkotika, skola, fritid och familj, Österåkers kommun år 7, Ht-2006, Fråga 1, 2, 5, 7, 34, Brottsförebyggande rådet och Socialförvaltningen, Österåkers kommun

⁶² Uppgifter via e-brev, Skolförvaltningen, Österåkers kommun

⁶³ Drogvaneundersökningen, Ht-2006, *Sammanställning av svar från Drogvaneundersökning*,

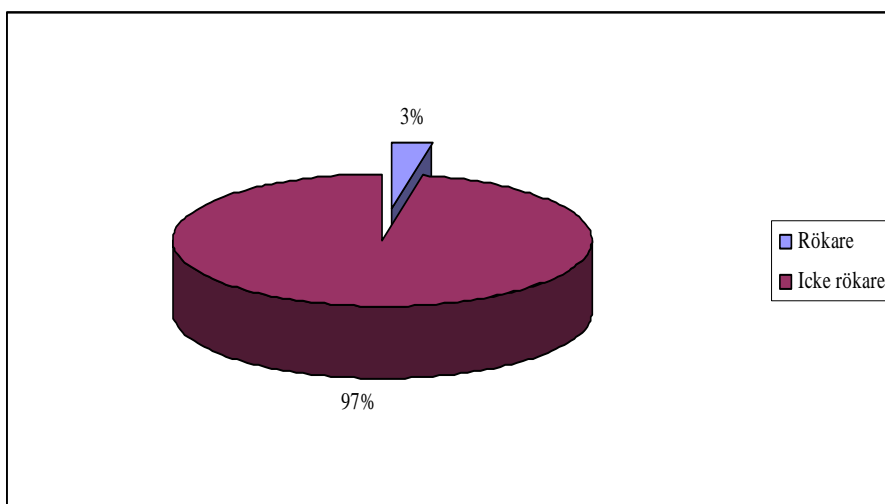

Nedanstående diagram visar andelen (%) flickor i årskurs 7 som druckit alkohol flera gånger under det senaste halvåret.

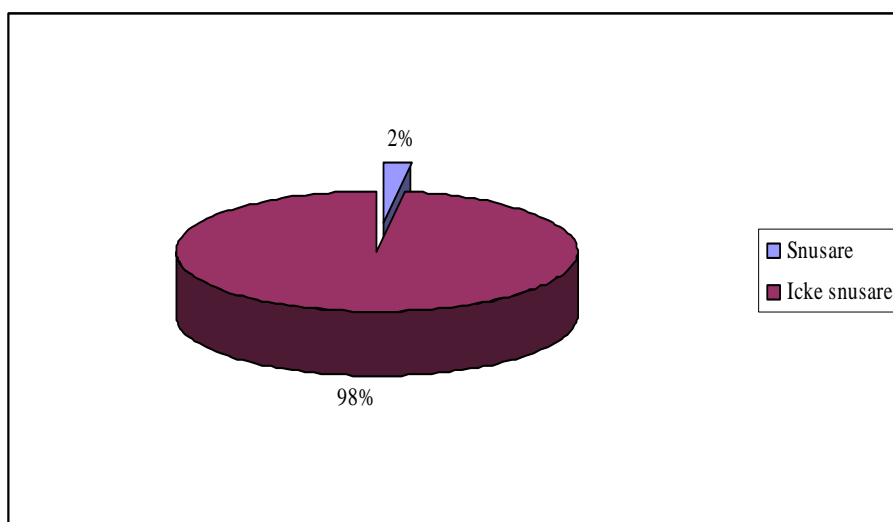

4.3.2 Resultat avseende pojkar i årskurs 7

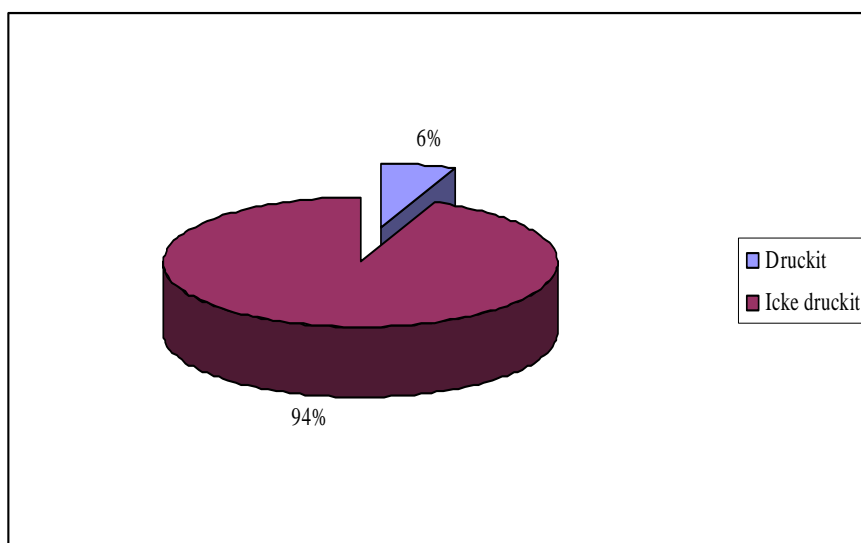
Nedanstående diagram visar andelen (%) rökare respektive icke-rökare bland pojkar i årskurs 7. Med rökare definieras de som svarat att de röker varje dag, nästan varje dag eller ibland.

Nedanstående diagram visar andelen (%) pojkar som snusar i årskurs 7. Med snusare definieras de som svarat att de snusar varje dag, nästan varje dag eller ibland.

Nedanstående diagram visar andelen (%) pojkar i årskurs 7 som druckit alkohol flera gånger under det senaste halvåret.

4.3.3 Jämförelse med tidigare Drogvaneundersökningar

Nedanstående tabeller visar en jämförelse av resultaten gällande rökning, snusning och alkoholförtäring bland elever i årskurs 7 från år 2002 och fram till år 2006.

Rökare årskurs 7			Kommentar
År	Flickor i %	Pojkar i %	
2002	7,1	4,5	<i>Skillnaden mellan år 2004 och 2006 är märkbar både när det gäller flickor och pojkar. Den uppåtgående trenden från år 2002 och framåt är bruten.</i>
2003	6,8	5,1	
2004	8,2	5,2	
2006	6,0	3,0	

Snusare årskurs 7			Kommentar
År	Flickor i %	Pojkar i %	
2002	0	2,5	<i>Även här kan man se en neråtgående trend, som startade redan 2004.</i>
2003	1,4	3,4	
2004	1	2,1	
2006	0	2,0	

Bruk av alkohol årskurs 7			Kommentarer
År	Flickor i %	Pojkar i %	
2002	8,6	8	<i>För pojkarnas del finns här en märkbar "positiv" skillnad. När det gäller flickor är skillnaden de senaste tre åren så liten att den knappast är signifikant.</i>
2003	9,7	7,3	
2004	9,7	10,5	
2006	10,0	6,0	

Jag kommer att återkomma till analyser och diskussioner kring detta resultat längre fram i denna uppsats.

4.4 En kvantitativ undersökning bland de elever som deltog i Drogkampen

I 2006 års Drogvaneundersökning fick jag möjlighet att lägga med frågor som berör Drogkampen och som fanns med i den enkät som vände sig till elever som går i årskurs 7 och som gjordes under november månad, 2006. De elever som responderade på enkäten var den första elevgrupp, årskurs 6, i Österåker som deltog i Drogkampen. Vid två av frågeformulären i varje klass fanns också uppföljningsfrågor kring Drogkampen. Frågeformulären delades ut och fördjupningsfrågorna blev därmed slumpvist fördelade.

Undersökningen genomfördes av klassens ordinarie lärare och skickades sedan in till Österåkers kommun för att sedan vidarebefordras till forskare Håkan Källmén, som har till uppgift att sammanställa och analysera materialet. Då hela drogvaneundersökningen beräknas vara klar under februari/mars 2007 fick jag under november och december månad tillgång till de enkäter som gäller elever i årskurs 7 och som är relevanta för denna uppsats.

4.4.1 Följande frågor gällande Drogkampen fanns med i Drogvaneundersökningen

- Har Drogkampen påverkat din attityd till tobak, alkohol och droger?
- Tror du att du kommer att vara försiktigare med att prova tobaksprodukter efter att ha deltagit i Drogkampen?
- Tror du att du kommer att vara försiktigare med att prova alkohol efter att ha deltagit i Drogkampen?
- Pratade du med dina föräldrar om innehållet och budskapet i Drogkampen?

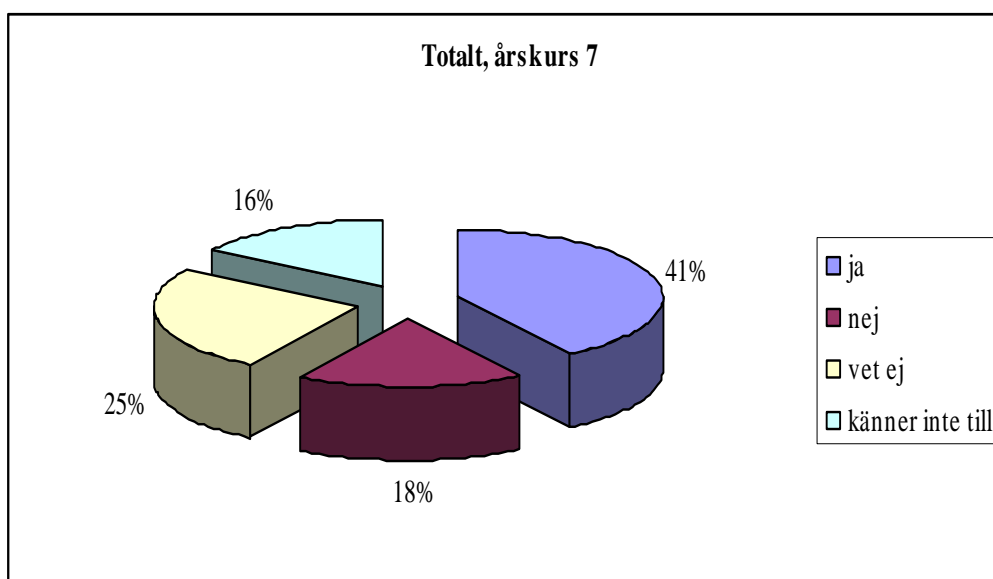
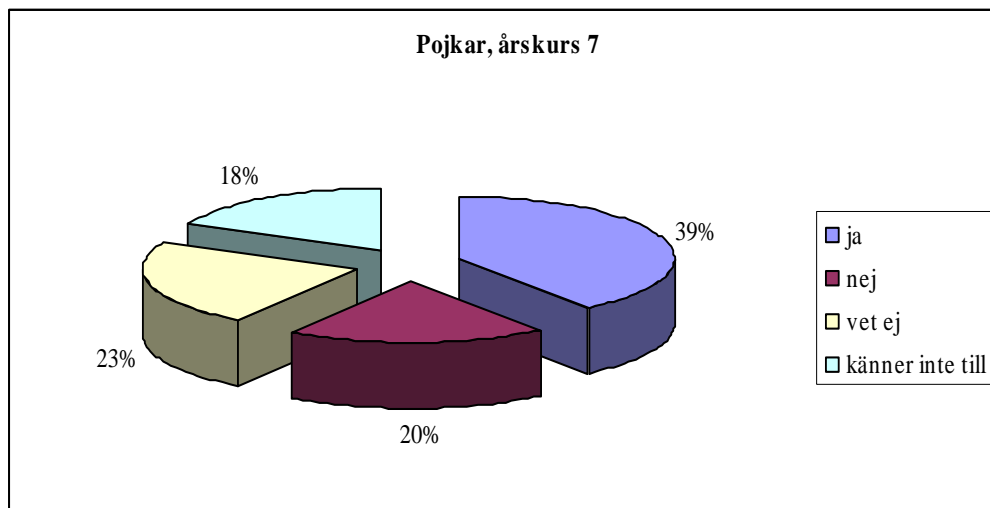
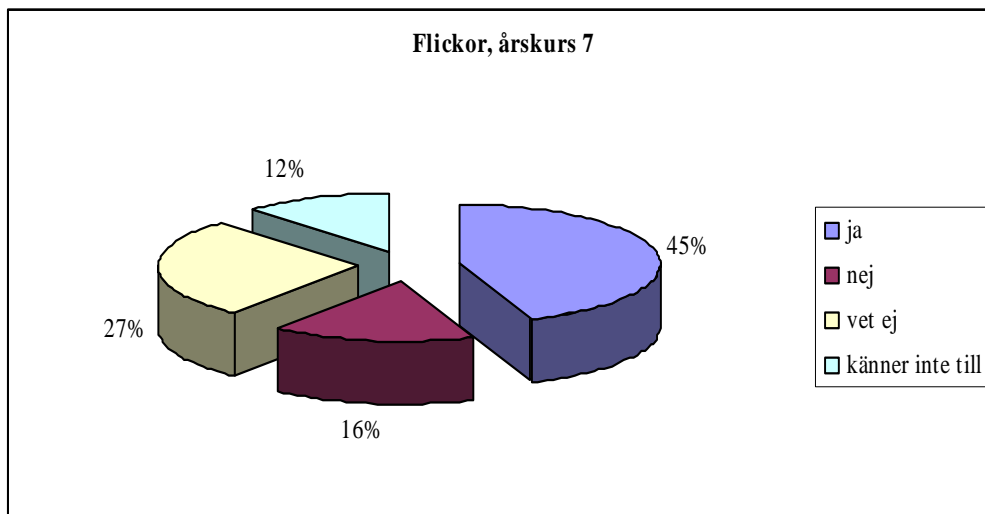
4.4.2 Fördjupningsfrågor

I den ovanstående undersökningen innehöll två st svarsformulär i varje klass (totalt 20 klasser) nedanstående följdfrågor.

- Har Drogkampen påverkat din attityd till tobak, alkohol och droger? Om ja, på vilket sätt har Drogkampen påverkat dig?
- Tror du att du kommer att vara försiktigare med att prova tobaksprodukter efter att ha deltagit i Drogkampen? Om ja, varför kommer du att vara försiktigare?
- Tror du att du kommer att vara försiktigare med att prova alkohol efter att ha deltagit i Drogkampen? Om ja, varför kommer du att vara försiktigare?
- Pratade du med dina föräldrar om innehållet och budskapet i Drogkampen? Om ja, hur ofta talade ni om Drogkampen och vad talade ni om?

4.5 Resultat av frågor gällande Drogkampen

4.5.1 Har Drogkampen påverkat din attityd till tobak, alkohol och droger?

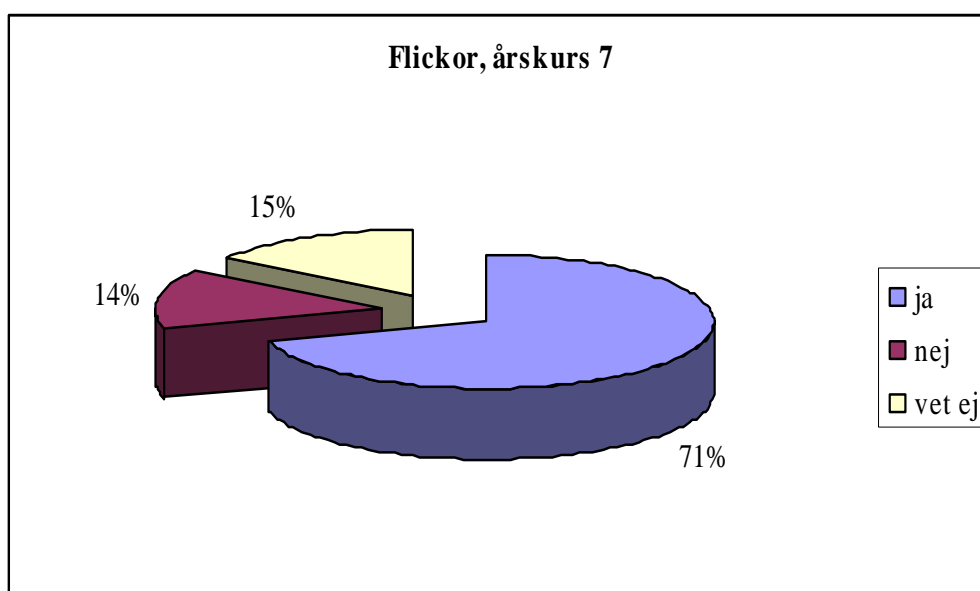

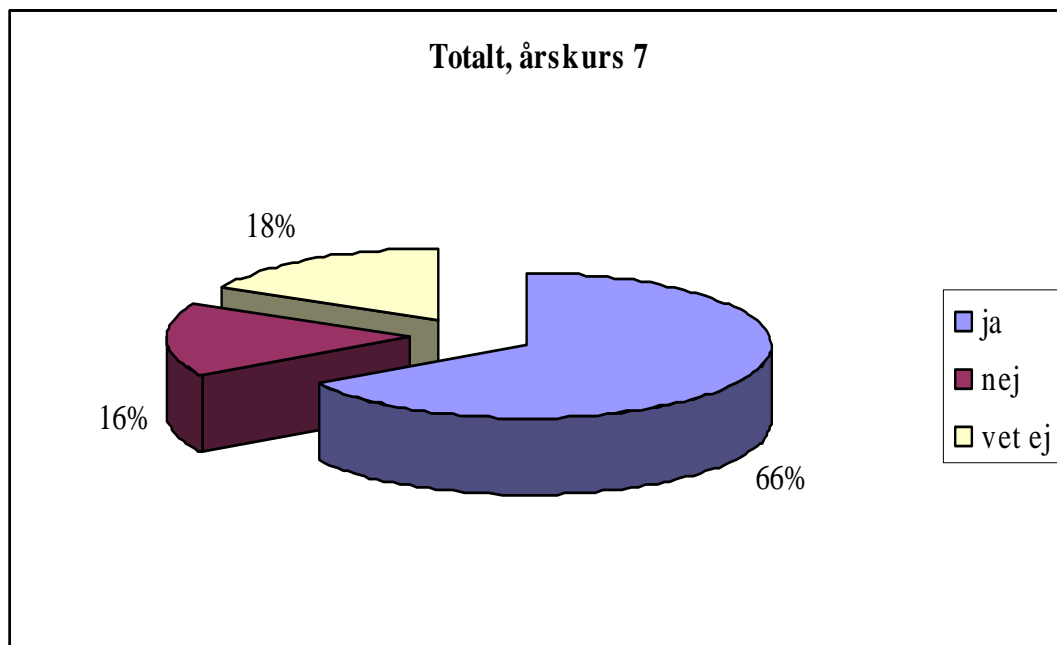
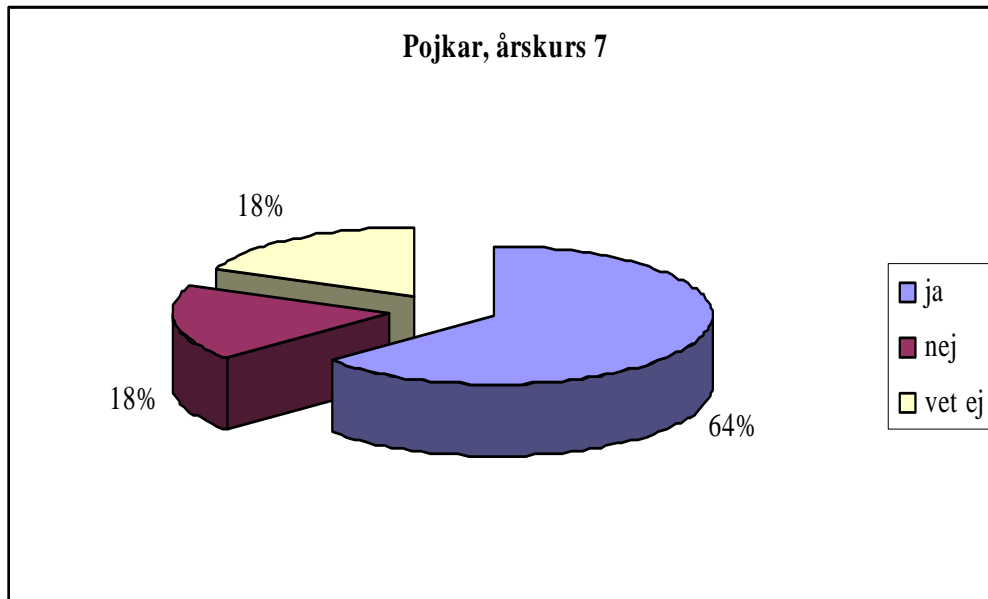
4.5.1.1 Kommentrar till diagram

Ovanstående resultat visar att 41 % av eleverna uppger att deras attityd till tobak, alkohol och droger påverkats. Flickorna har i högre grad än pojkarna uppgett en högre påverkan. 16 % av eleverna uppger att de inte känner till Drogkampen. Med största säkerhet finns dessa elever i den angränsande kommunen Täby där 17 % av eleverna går i skolan. De flesta av dessa har gått där sedan årskurs 6, medan en del elever bytt till skolor i Täby kommun till årskurs 7.

18% av eleverna uppger att deras attityd inte förändrats genom Drogkampen.

4.5.2 Tror du att du kommer att vara försiktigare med att prova tobaksprodukter efter att ha deltagit i Drogkampen?

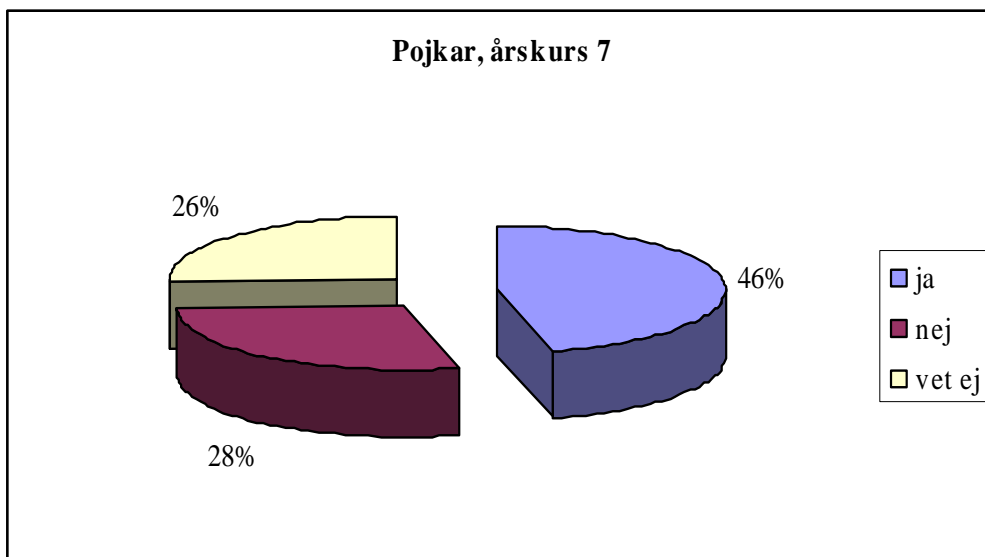
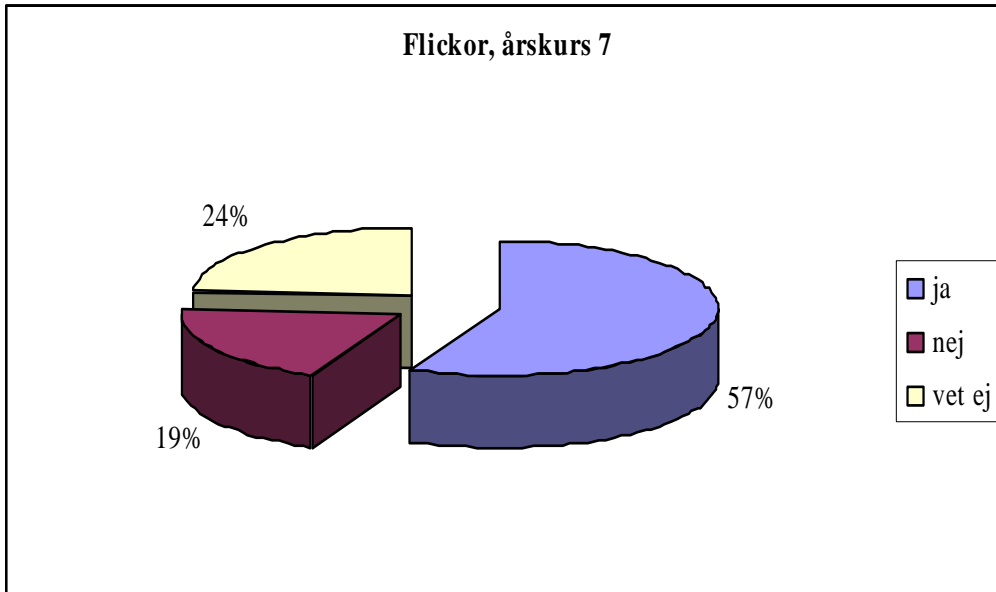

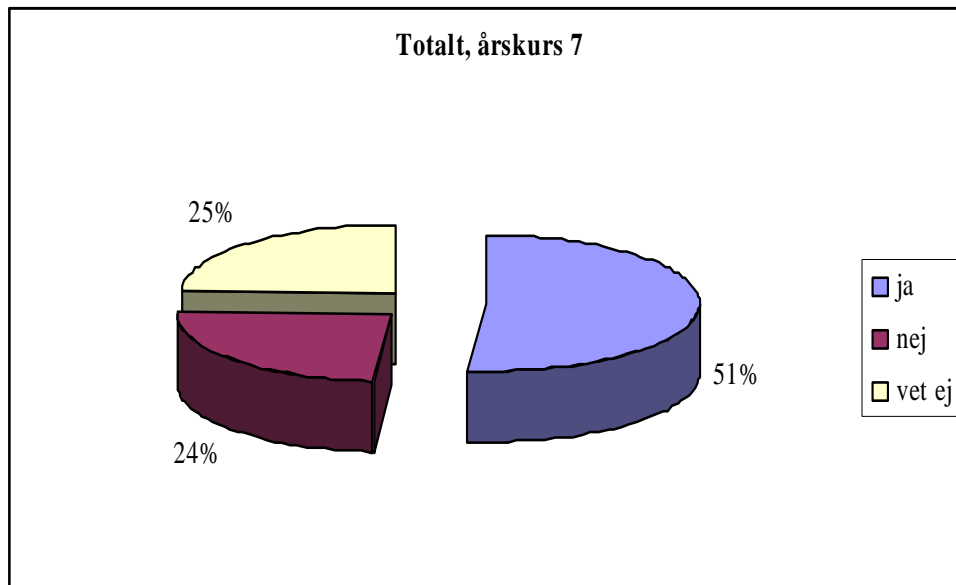

4.5.2.1. Kommentrar till diagram

Även här har flickorna en högre procent där 71 % av flickorna uppger att de kommer att vara försiktigare med att prova tobaksprodukter efter att ha deltagit i Drogkampen. Totalt är det 66 % som uppger att de kommer att vara försiktigare. 16 % uppger att de inte kommer att vara försiktigare med tobaksprodukter efter Drogkampen.

4.5.3. Tror du att du kommer att vara försiktigare med att prova alkohol efter att ha deltagit i Drogkampen?

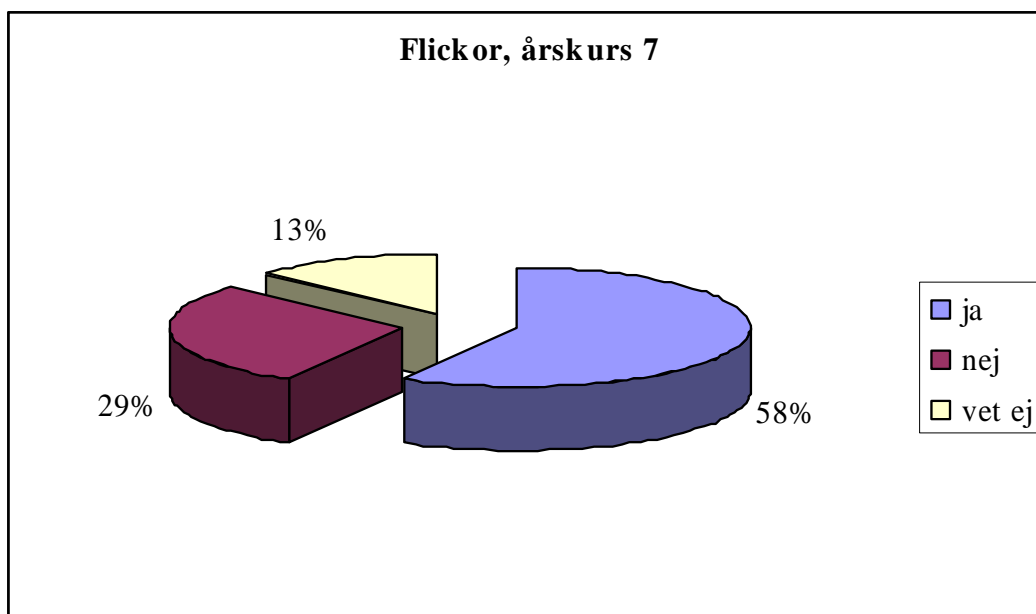

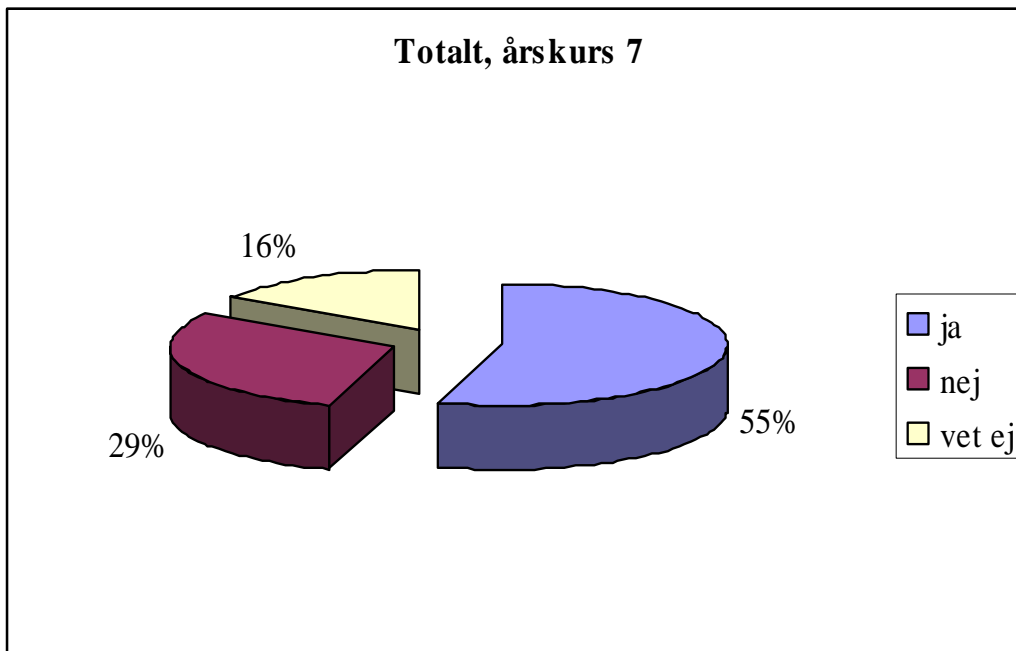
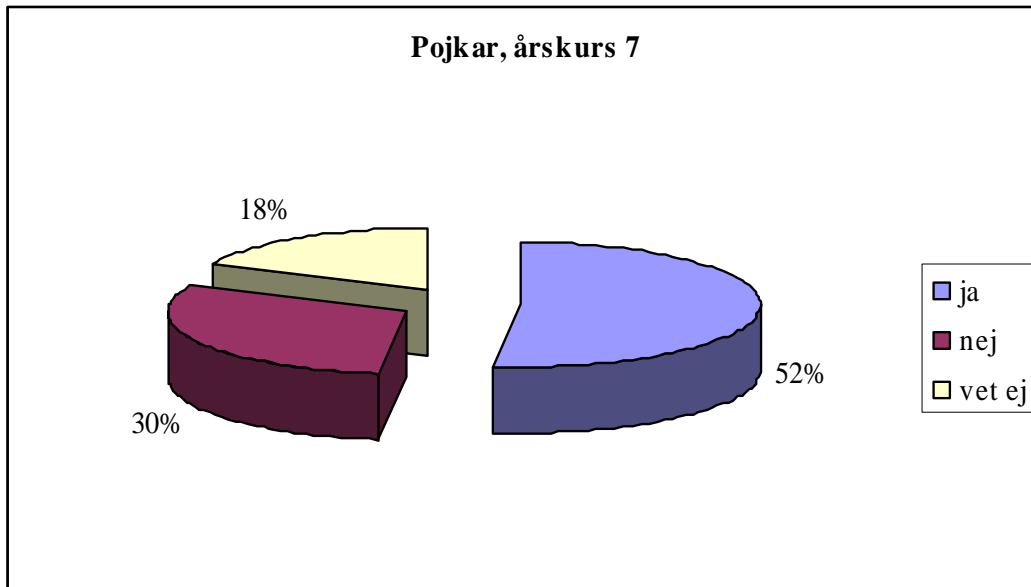

4.5.3.1 Kommentar till diagram

Över hälften av de deltagande eleverna uppger att de kommer att vara försiktigare med att prova alkohol efter att ha deltagit i Drogkampen.

4.5.4. Pratade du med dina föräldrar om innehållet och budskapet i Drogkampen?

4.5.4.1 Kommentar till diagram

55 % av eleverna uppger att de talat med sina föräldrar om innehållet och budskapet i Drogkampen. Även här ligger flickorna högre än pojkarna.

Återkommer med slutsatser och fler kommentarer under rubriken slutsats i denna uppsats.

4.6. Fördjupningsfrågor gällande Drogkampen

Av de slumpvist utdelade fördjupningsfrågorna som fanns vidhäftade Drogvaneundersökningen, 2 st per klass i 20 klasser, resulterade i att jag fick in 36 stycken svar. Fördjupningsfrågor var formulerade enligt nedanstående. De flesta inkomna svaren var mycket fåordiga, jag väljer att redovisa några av de mest utförliga svaren.

4.6.1 Har Drogkampen påverkat din attityd till tobak, alkohol och andra droger? Om ja, på vilket sätt har det påverkat din attityd?

Respondenternas svar tyder på att de fått mer kunskap om tobak och andra droger som leder till ett uttalat avståndstagande samt i vissa fall till aktiv handling.

”Man fick reda på mer om droger och sånt, än vad man visste innan. Jag insåg hur farligt det verkligen är. Jag fick reda på mer om min morfars sjukdom, kool (typ, vet inte hur det stavas).”

”Jag avskyr tobak och alla sorters droger och hoppas att jag aldrig kommer att börja med det. Jag vill verkligen inte.

”Om jag ser någon röka säger jag till någon lärare! Och jag försöker få mina föräldrar att sluta snusa”.

4.6.2. Tror du att du kommer att vara försiktigare med att prova tobaksprodukter efter att ha deltagit i Drogkampen? Om ja, varför kommer du att vara försiktigare?

66 % av de deltagande eleverna uppger att de kommer att vara försiktigare med tobaksprodukter efter att ha deltagit i Drogkampen. Att döma av de öppna enkätsvaren är det framförallt hälsoriskerna som eleverna blivit mer medvetna om.

”När man sett konsekvenserna.”

”Det känner jag bara på mig. Efter sådant som händer andra.”

”Man vill ju inte precis dö!”

”För att nu vet jag vad dom gör mot kroppen.”

4.6.3. Tror du att du kommer att vara försiktigare med att prova alkohol efter att ha deltagit i Drogkampen? Om ja, varför kommer du att vara försiktigare?

När det gäller svaren om alkohol är hälsoriskerna inte lika fokuserade som när det gäller tobak. Respondenterna verkar mer oroad över att tappa kontrollen över sitt handlande.

”För att det bara är jobbigt att vara full.”

”För att då vet man inte vad som händer och man förstör bara sin hjärna och man får dåligare koncentration.”

4.6.4. Pratade du med dina föräldrar om innehållet och budskapet i Drogkampen? Om ja, hur ofta talade ni om Drogkampen och vad talade ni om?

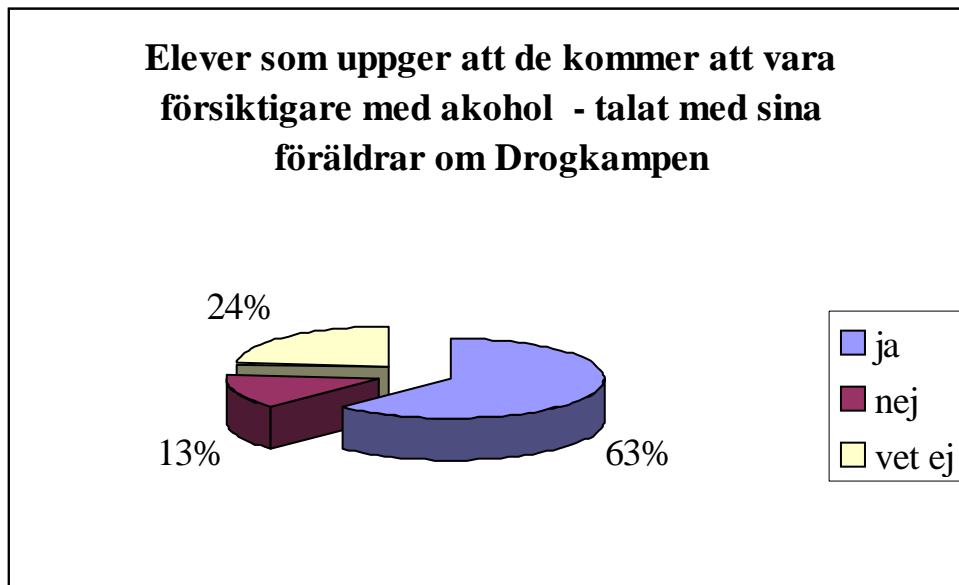
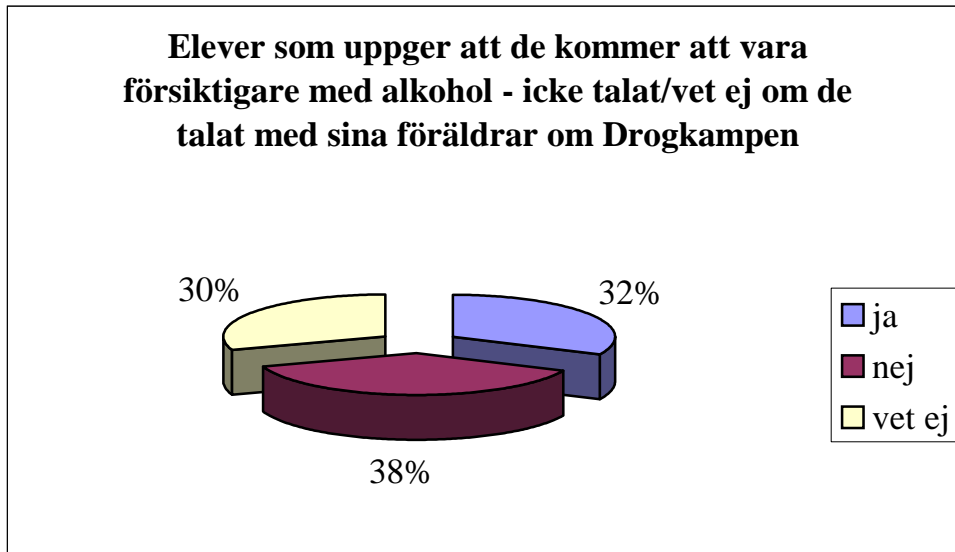
Över hälften av eleverna uppger att de talat med sina föräldrar om innehållet och budskapet i Drogkampen. Av svaren att döma var det framförallt när något som engagerade och berörde eleverna som respondenterna talade med sina föräldrar.

*”Hur farligt det var. Det var hemskt hur j*vla hemska gubbar kan tillverka sån s*it. Men jag kommer inte ihåg allt vi pratade om.”*

”Pratade om hur gubben mår, han som andas med halsen. Hur han hade fått det så.”

4.7 Korstabulering av resultat

Föräldrars betydelse för barn och ungdomars förhållningssätt till alkohol har diskuterats tidigare i denna uppsats. Jag valde därför att göra en korstabulering för att se om även jag kan se sådana tendenser i detta arbete. En korstabulering av fråga 34 a och 34 c⁶⁴ (Kommer du att vara försiktigare att prova alkohol efter att ha deltagit i Drogkampen) (Pratade du med dina föräldrar om innehållet och budskapet i Drogkampen) gav nedanstående resultat.

⁶⁴ En enkät om tobak, alkohol, narkotika, skola, fritid och familj, Brottsförebyggande rådet och socialförvaltningen, Österåkers kommun år 7 Ht-2006

Vid en analys av flickors och pojkars svar ”Kommer du att vara försiktigare med att prova alkohol...” blev resultatet enligt följande:

	Icke talat/vet ej om de talat med sina föräldrar			Talat med sina föräldrar		
	Ja	Nej	Vet ej	Ja	Nej	Vet ej
Flicka	34 %	38 %	28 %	70 %	12 %	18 %
Pojke	30 %	37 %	33 %	54 %	16 %	30 %

5. Diskussion och analys av Drogkampen

5.1 Framgångsfaktorer för drogförebyggande arbete och jämförelse med Drogkampens arbetssätt

Utifrån den tidigare forskningens dokumenterade framgångsfaktorer för drogförebyggande arbete följer här en kort sammanfattning av dessa samt en jämförelse med och diskussion om Drogkampens arbetssätt.

5.1.1. Undervisningen leds av jämnåriga kamrater

De uppgifter som eleverna arbetar med i Drogkampen leds av de ordinarie lärarna. Dock finns äldre och jämnåriga kamrater med under vissa inslag under Drogkampen. Dels finns jämnåriga och äldre elever med vid *Starten* där de dels står för en del av underhållningen, t ex musik, dansuppvisning, dels som representanter för olika idrottsföreningar och dels som värdar och värdinnor. Vid *Finalen* finns jämnåriga och äldre elever med vid de olika tävlingsstationerna. Men någon direkt undervisning av äldre elever förekommer inte, utan kan sägas delta i Drogkampen som förebilder då samtliga engagerade elever vid *Starten* och *Finalen* uppgett att de står bakom Drogkampens budskap.

5.1.2 Försöka nå hela kamratgruppen

Alla elever som går i grundskolans årskurs 6 i Österåkers kommun deltar i Drogkampen. Även friskolor och specialklasser är med i Drogkampen. I och med att alla elever i årskurs 6 deltar når man en stor del av kamratgruppen. Men många har kamrater i andra årskurser och dessa nås inte av Drogkampens budskap, i alla fall inte genom lärarna.

5.1.3. Slå hål på det sk ”majoritetsmissförståndet” – speciellt utbrett 12-13-årsåldern

Någon sådan speciell uppgift finns inte med i Drogkampens upplägg. Men i och med att Drogkampen pågår under ett helt läsår och innebär många tillfällen till diskussioner så kan skickliga lärare med största säkerhet även rikta in diskussioner om sociala normer inom ramen för Drogkampen.

5.1.4 Fler timmar avsätts till ANT-undervisning

Drogkampens arbetssätt överensstämmer med tidigare forsknings framgångsfaktorer - arbetet pågår under ett helt läsår och många timmar läggs ned på diskussioner, filmer och uppgifter förknippade till ANT-undervisning.

5.1.5 Engagera fler vuxna, både inom och utanför skolan

Eftersom Drogkampen bygger på ett brett samhällsengagemang är projektet rätt tänkt även inom detta område. Företag, fritidsgårdarna, föreningar, polis, föräldraföreningar, föräldravandrare, politiska partier, kyrkan, lokaltidningen är samhällsaktörer som uttalar sitt stöd för Drogkampen. Många av dessa aktörer är också aktiva under arbetet, bl a genom att finnas med vid den avslutande finalen genom att arrangera en tävlingsstation.

5.1 6 Träna elever att säga nej

Denna målsättning finns inte klart uttalad i projektet. Men fler av de filmer som visas berör denna viktiga del. I den elevfolder som delas ut poängteras också Du är viktig – Du är värdefull – Du bestämmer.

5.1.7. En väl fungerande skolmiljö

Denna parameter som enligt forskningen är en av de viktigaste för att motverka bruk av tobak och alkohol ger inte Drogkampen några garantier för.

5.1.8 Att involvera och engagera föräldrar

I Drogkampen engageras föräldrarna genom att eleverna får till uppgift att ta hem elevfolder och diskutera Drogkampen och dess budskap med sina föräldrar. Föräldrarna är också engagerade i den avslutande finalen då de har chansen att hjälpa sitt barns lag att samla poäng. Genom det samarbete som Drogkampen i Österåker etablerat med fältassistenter och deras projekt FF – Förebyggande föräldrar – så uppmuntras engagemanget bland föräldrar, bl a till dialog med andra föräldrar.

5.2 Drogvaneundersökningar

Av den jämförelse av Drogvaneundersökningarna som jag gjort visar att den uppåtgående trend, som kommunen sett av barn/elevs drogvanor i årskurs 7 sedan 2002, har vänt – förutom en parameter som visar en knappt märkbar förändring sedan tre år tillbaka (flickors alkoholbruk). Det vore förmätet att påstå att denna vändning endast kan tillskrivas Drogkampen. Denna positiva förändring kan tillskrivas många olika faktorer, som t ex omvärldsfaktorer som inte berörts i denna uppsats. Men ändå

kan man inte bortse ifrån att i och med att Drogkampen fått stor uppmärksamhet i kommunen, bl a genom lokaltidningen, så startar en diskussion som fokuserar problematiken. Sannolikt talas det mer om farorna med droger hemma, i skolan, på fritisgårdarna och bland idrottsföreningarna.

5.3 Enkätsvaren om Drogkampen

När det gäller enkätfrågor av det här slaget är det svårt att formulera frågor som återspeglar det som skett eller sker. Har jag undersökt det som var min avsikt? Jag anser att så är fallet. Jag ville se om och hur Drogkampen påverkat eleverna. Tillförlitligheten i resultaten anser jag vara god – 83 % av eleverna deltog i undersökningen. Frågorna var enkla och kunde knappast missförstås. Möjligtvis skulle den första frågan ställts annorlunda – ordet attityd kan ha olika betydelser för respondenterna. Ytterligare en viktig aspekt är tidsfaktorn. De elever som svarade på enkäten avslutande Drogkampen i maj och undersökningen gjordes under november/december månad. Ett helt sommarlov har gått sedan de arbetade med projektet, ändå uppger 66 % av eleverna att de kommer att vara försiktigare med att prova tobaksprodukter efter att ha deltagit i Drogkampen. 55 % av eleverna uppger att de talat med sina föräldrar om innehållet och budskapet i Drogkampen.

5.4 Fördjupningsfrågor – Drogkampen

De svar jag fick när det gäller fördjupningsfrågorna var som tidigare uppgetts ganska fåordiga. Ändå anser jag att svaren visar att eleverna tagit till sig innehållet och budskapet i Drogkampen.

5.5 Korstabulering av svar

Vid den korstabulering jag gjorde gällande elever benägenhet att prova alkohol samt om de talat med sina föräldrar eller inte om budskapet i Drogkampen visar ett resultat som stämmer väl med ÖPP – föräldrars betydelse för barn och ungdomars förhållningssätt till alkohol. Bland de elever som talade med sina föräldrar om budskapet i Drogkampen uppger 63 % att de kommer att vara försiktigare med att prova alkohol, medan bland dem som inte talat med sina föräldrar om budskapet i Drogkampen är det 32 % av eleverna som uppger att de kommer att vara försiktigare med att prova alkohol.

5.6 Reflektioner

Det optimala för att kunna dra slutsatser om effekten av Drogkampen hade varit att ha en kontrollgrupp som inte deltagit i Drogkampen. Hade jag haft en sådan kontrollgrupp som inte visat samma positiva förändring, hade jag sannolikt kunnat hävda att Drogkampen var en avgörande orsak till den positiva förändring som 2006 års Drogvaneundersökning visar.

Jag har heller inte analyserat en av Drogkampens kärnpunkter som är själva tävlingsmomentet. En omfattande och viktig del i Drogkampens arbetssätt är samlandet av poäng. Den pedagogiska princip som ligger till grund för detta upplägg kan härledas

till ett behavioristiskt tänkesätt⁶⁵ där den positiva förstärkningen är mycket tydlig. Skinner, en av behaviorismens mest framträdande gestalter, menade att beteenden med positiva konsekvenser, som t ex belöning, upprepas och införlivas i människors och djurs beteenden. Den pedagogiska tillämpningen av detta är undervisningsteknologi och bygger på att det som skall läras in bryts ned i konkreta målbeteenden, som t ex att skriva en uppsats om varför man skall avhålla sig från droger. När målbeteendet är utfört kommer belöningen, här i form av poäng. Men i detta fall är kopplingen mellan aktiviteterna (t ex uppsatsskrivande) och belöningen (poängen) inte direkt kopplat till att avhålla sig från tobak, alkohol eller andra droger.

Ytterligare en del i Drogkampen som denna uppsats inte tagit upp är att använda kändisar som förebilder för att minska droganvändandet. Det finns många olika uppfattningar om hur detta påverkar, men denna ansats, liksom de ovan nämnda, omfattas inte av denna uppsats men kan kanske bli föremål för kommande studier. En intressant och viktig fråga är naturligtvis om kampanjer av ovanstående slag, vars syfte är att förändra attityder och förhållningssätt till droger, har någon bestående effekt. I denna uppsats har jag försökt ta reda på om Drogkampen har påverkat ungdomarna i Österåker och deras attityder och förhållningssätt till, i första hand, tobak och alkohol.

En grundläggande fråga handlar naturligtvis om vad det är som formar människors attityder och värderingar. En annan avgörande fråga är vad det är som får människor att använda droger? Båda dessa frågor är tätt sammankopplade och min ambition i denna uppsats har inte varit att försöka besvara dessa mycket svåra frågor. Men vid en analys av ett projekt som Drogkampen är det ändå av vikt att reflektera över det kulturklimat vi lever i idag och några av de faktorer som kan bidra till att forma ungas förhållningssätt till droger. I boken *Unga och droger - om exponering och navigering i det svenska droglandskapet*⁶⁶ har författarna gjort en studie som bl a försöker besvara frågan ”Vilka budskap finns det idag om droger?” och ”Hur, var och på vilket sätt sprids ”positiva” budskap om droger i ett samhälle vars offentligt sanktionerade narkotikapolitik präglas av uttalad restriktivitet⁶⁷”. Det finns många olika arenor där droger exponeras. Krogar, klubbar och andra träfflokaler är exempel på traditionella mötesplatser där droger och drogbudskap förekommer och alltid har förekommit. Men i vår globaliserade värld sprids budskapen och värderingarna av droger på flera sätt, t ex genom de möjligheter som dagens ungdomar har att studera utomlands och träffa ungdomar med andra värderingar och kulturell bakgrund. Andra kanaler som sprider skilda budskap om droger är populärkulturen, musiken och internet.

⁶⁵ Stensmo, Christer, Pedagogisk filosofi, sid 94, Studentlitteratur, Lund (2003)

⁶⁶ Skårner Anette, Donning Ulva, Månsson Sven-Axel, Unga och droger om exponering och navigering i det svenska droglandskapet, 2005 (Göteborg)

⁶⁷ Åldersgränser för inköp av tobak och alkohol, olagligt att köpa, använda eller överhuvudtaget inneha narkotika. Det är också olagligt att odla eller framställa narkotika.

5.6.1 Populärkultur

De sk populärkulturen, tidningar, tidskrifter, filmer och tv-serier, ger motsägelsefulla budskap gällande droger och missbruk. Inte sällan förekommer en liberal syn när det gäller att röka cannabis eller marijuana. Som exempel kan nämnas den populära tv-serien Sopranos där man i ena stunden kan följa maffiabossen Tony Sopranos dotter ”spänna av” och röka cannabis med sina kompisar, samtidigt som man kan följa Tony Sopranos brorson på väg in i ett tungt heroinmissbruk. Det finns en växande genre filmer och tv-serier där droger och drogmissbruk finns med som ett mer eller mindre naturligt inslag. I en annan populär tv-serie ”Sex and the city” presenteras droger som ett sätt att koppla av och varva ner. I populära tidskrifter förekommer artiklar och reportage om droger och drogmissbruk, ofta kopplade till någon kändis. En del handlar om personliga berättelser om hur man hamnat på botten och lyckats ta sig ur sitt missbruk Andra beskriver hur man ser på dagens narkotikapolitik och som låter oss förstå att droger – särskilt marijuana – inte är så farligt som myndigheterna vill få oss att tro⁶⁸. Ett exempel är följande uttalande av rapparen Timbuktu ”*För mig är det som med alkohol. Om man gör det för mycket kan man fara illa av det och det kan vara en inkörspport till tyngre droger. Men det är inte givet att det är så*”⁶⁹.

5.6.2 Internet

Ingen annanstans speglas mångfalden och skillnaderna i åsikter och uppfattningar som på internet. Det gäller även det som handlar om droger och drogmissbruk. Med några enkla knapptryck kan man få all upptänklig information om droger, både positiva och negativa budskap. På nätet finns också en uppsjö av diskussionsforum där samtal pågår, bland annat om droger. Dessa samtalsforum kan handla om allt från recept och utrustning till tips på hur man kan undgå att visa positiva resultat positiva vid en drogtest.

5.6.3 Musik

Det finns en stark koppling mellan musik och droger. Min egen ungdoms favoritgrupp, The Beatles, Lucy in the sky with diamonds, sägs ha anspelat på den då omtalade drogen LSD och många av dagens låttexter anspelar på droger. Vissa musikstilar är mer förknippade med droger än andra, t ex hip hop, house-och technomusik. Det finns många artister som erkänt drogmissbruk och många är de musikhjältar som gått en tragisk död tillmötes pga drogmissbruk, som t ex stjärnan i gruppen Nirvana, Kurt Cobain. Skilda typer av droger

5.6.4 Drogutvecklingen i Sverige

Min ansats med denna uppsats är inte att redogöra för olika drogers påverkan, inte heller vilka droger som är ”farligare” än andra. Men det kan ändå vara av intresse att redogöra för hur drogsituationen ser ut i Sverige. De vanligaste drogerna är tobak, alkohol och

⁶⁸ Skärner Anette, Donning Ulva, Månsson Sven-Axel, Unga och droger om exponering och navigering i det svenska droglandskapet, 2005 (Göteborg)

⁶⁹ Café, maj 2003

därefter cannabis och amfetamin⁷⁰. När det gäller alkohol var konsumtionen 2005 10,2 liter alkohol per invånare 15 år och äldre. Jämfört med senare delen av 1990-talet är det en ökning med ca 2,5 per invånare⁷¹. Tillgängligheten på cannabis, amfetamin, heroin och kokain har ökat kraftigt sedan slutet av 1980-talet. Samtidigt som detta skett har priserna för denna narkotika halverats. Enligt den tillgängliga statistiken var andelen ungdomar som prövat narkotika högst i början av 1970-talet, för att sedan minska och nå en lägsta nivå om 3-4 % i slutet av 1980-talet. Siffrorna har sedan dess mer än fördubblats och låg närmare 10 % 2001. Därefter har siffran återigen förändrats i positiv riktning och uppgick år 2006 till 6 %. Olika ungdomsundersökningar visar att ca 60 % av dem som prövat narkotika enbart använt cannabis, medan 5-10 % enbart använt annan narkotika än cannabis.

När det gäller tobak kan man se en tydlig nedgång gällande rökning de senaste decennierna, 1976 låg årsförsäljningen av cigaretter på ca 1800 cigaretter/person - 2005 hade den siffran halverats. Snusförsäljningen ökade mellan 1970 och 2002 för att sedan minska igen⁷².

En av orsakerna till ökat drickande i Sverige kan vara den ökande tillgängligheten. En tes som kanske kan bekräftas av mellanölets genomslag under 1970-talet. Mellanölet blev en modedrog bland ungdomar, vilket kan bero på dryckens lättillgänglighet, eftersom ölet såldes i livsmedelshandeln. Men vid en föreläsning av Jörgen Larsson från STAD-projektet⁷³, presenterades mycket tankeväckande uppgifter. En undersökning över ungdomars alkoholvanor i västvärlden visar att Danmark är det land i västvärlden där alkoholbruket bland 15-åringar är högst. Det land i Europa som, enligt föreläsaren, låg bäst till var Rumänien. När det gäller tillgängligheten är den stor både i Danmark och i Rumänien, även om köpkraften i Rumänien inte är lika god, är dock inte tillgängligheten ett problem. Den avgörande orsaken ansåg föreläsaren kunna relateras till de vuxnas förhållningssätt. I Danmark kan en 15-åring ragla runt på gatorna utan att vuxna reagerar, något som, enligt föredragshållaren, aldrig skulle vara möjligt i Rumänien. Det kanske är så att tillgänglighetens betydelse har överskattats. Det kanske är andra faktorer, som t ex vuxnas förhållningssätt som är betydligt mer avgörande?

⁷⁰ www.drugsmart.com/sa/node.asp?node=109&maincategory=14&question=634#focus

⁷¹ www.can.se/docs/press_rapporter/CAN_RS_98_sammanfattning.pdf

⁷² ibid

⁷³ Stockholm förebygger Alkohol & Drogproblem

6. Slutsats

Denna uppsats har försökt ge svar på följande frågeställning

Kan man se om Drogkampens arbetsätt och genomförande resulterat i några tendenser till förändrat synsätt och beteenden gällande tobak och alkohol bland elever som deltagit i 2006 års Drogkamp?

Enligt den undersökning jag gjort är min uppfattning att man kan se sådana tendenser.

För första gången sedan Drogvaneundersökningarna startade i Österåker (2002), syns nu en förändring i positiv riktning, dvs mindre bruk av tobak och alkohol bland elever i årskurs 7.

Bland de elever som deltog i Drogkampen uppger 66 % av dom att de kommer att vara mer försiktiga när det gäller att prova tobak, 51 % uppger att de kommer att vara mer försiktiga när det gäller att prova alkohol och 41 % uppger att deras attityd till tobak och alkohol har påverkats – det är i och för sig inte uttalat i vilken riktning, men förhoppningsvis indikerar denna påstådda attitydförändring om en utveckling i positiv riktning, dvs avståndstagande till tobak, alkohol och andra droger.

Det arbetsätt som används i Drogkampen innehåller fler av de framgångsfaktorer som tidigare forskning förespråkar, som t ex föräldraengagemang, ägna mer tid åt ANT-arbete, engagera närsamhället och slå hål på det sk ”majoritetsmissförståndet” vilket är speciellt utbrett i 12-13-årsåldern, dvs den ålder då Drogkampen genomförs.

Sammantaget tyder ovanstående på att arbetet med Drogkampen påverkat ungdomarna, men även om det visar sig att den första kullen ”Drogkampenelever” har bättre vanor när det gäller, tobak och alkohol än tidigare kan man naturligtvis inte dra slutsatsen att det endast är Drogkampen som påverkat dom.

Enligt en alldeles färsk undersökning från CAN (Centralförbundet för alkohol-och narkotikaupplysning)⁷⁴ kan vi nu se en attitydförändring gällande droger bland unga människor i västvärlden. Trots att tillgången på alkohol och droger aldrig varit större och priserna så låga, så minskar ungas drickande, framförallt bland pojkar (vilket också visas i min analys). Enligt artikeln kan några tänkbara förklaringar till minskningen vara att unga idag ägnar sig mer åt internet och chattning och är därmed mer hemma. Andra förklaringar kan vara att vi kan se resultatet av en ökad invandring från kulturer där man dricker mindre.

Drogkampens ambition är att slänga mycket av pekpinnarna och istället fokusera på det positiva i ett liv utan beroende av droger, alltså det centrala i budskapet skall vara hälsoeffekterna, inte drogbruket i sig. Men att döma av elevernas svar och reflektioner blir perspektivet i Drogkampen ändå ett mer humanistiskt-individualistiskt perspektiv, där det centrala är att informera om drogers effekter. Många elever uppger att de fått mer kunskap om skadeverkningar av tobak och alkohol.

⁷⁴ Peter Letmark, DN, *Färre unga tar droger trots dumpade priser*, måndag 18 december 2007

Om *Drogkampen* är en starkt motivationshöjande metod för den enskilde att stå emot bruket av narkotika och andra droger⁷⁵ kan inte besvaras av denna studie. Av denna studie kan man dra slutsatsen att eleverna har påverkats av innehållet och budskapet i Drogkampen. Men hur de elever som deltog i Drogkampen 2005 – 2006, kommer att hantera tobak, alkohol och droger när de närmar sig de ”kritiska åren”⁷⁶ står ännu skrivet i stjärnorna. Det skall dock bli mycket intressant att följa resultaten av Österåkers kommuns Drogvaneundersökningar när den första kullen ”Drogkampen-elever” närmar sig de mest ”kritiska” åren.

Ytterligare en viktig faktor är att det förebyggande arbetet inte blir en isolerad företeelse i årskurs 6. Ett väl fungerande förebyggande arbete måste fortsätta i de högre årskurserna för att den vaccination, som eleverna uppenbarligen får genom Drogkampen, fylls på. Det är ju trots allt i de högre årskurserna som tobak, alkohol och droger blir mer allmänt förekommande i ungdomskretsar.

Den kanske viktigaste faktorn för ett väl fungerande förebyggande arbete i skolan - en god skolmiljö – kan Drogkampen inte påverka. I och för sig bidrar säkert det samarbete som krävs i de olika tävlingsmomenten till en bättre sammanhållning i klassen som i sin tur kanske kan bidra till ökad trivsel. Men till syende och sist handlar ett framgångsrikt förebyggande arbete i skolan om att se och uppmuntra varje barn, god ledarstil från lärare och rektorer och rimliga krav på elever. Om dessa förutsättningar föreligger är min övertygelse att Drogkampen kan bli ett lärorikt, roligt och givande inslag och en väl fungerande modell för drogförebyggande arbete som ger effekt.

Omvärldsfaktorer som resulterar i nya ungdomskulturer och attitydförändringar är kanske det mest betydelsefulla för barn och ungdomars drogvanor. Men näringslivet, attityder och engagemang skall heller inte underskattas. En av Drogkampens styrkor – att engagera föräldrar och näringslivet – är en mycket viktig faktor för att motverka en destruktiv utveckling när det gäller ungdomars bruk av tobak, alkohol och droger.

Att engagera och beröra människor genom ett sådant projekt som Drogkampen, där fokus så tydligt pekar på barn och ungdomars välbefinnande ger signaler till de unga om att vuxna och samhället bryr sig - en signal som jag tror är nog så viktig i ett allt mer individualiserat samhälle. Men en fråga som man dock måste ställa sig är om det skall behövas ett speciellt projekt för att lösgöra sådana krafter?

⁷⁵ Protokoll, KS, 2005-09-14, Dnr 2004.5 760, Arkivet, Österåkers kommun

⁷⁶ Håkan Källmén, Drogvaneundersökningen 2004, sid 16, 2005-03-01

Källförteckning

Litteratur

Den svenska supen i Europa, Statens Folkhälsoinstitut, rapport nr 2002:34, Förlagshuset Gothia, Växjö (2003)

Förebyggandets konst, Statens Folkhälsoinstitut, rapport nr 2002:34, Lpo 94, Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet, Skolverket och CE Fritzes (1998)

Att göra det möjliga, Statens folkhälsoinstitut i samarbete med myndigheten för skolutveckling, skolverket, Sveriges kommuner och landsting, alkoholkommittén och mobilisering mot narkotika,

Sjutton frågor och svar om Örebro PreventionsProgram, Statens Folkhälsoinstitut och Örebro Universitet

Pedagogisk filosofi, Christer Stensmo, Studentlitteratur, Lund (2003)

Vanans makt, David T Courtwright (Riga 2003)

Unga och droger om exponering och navigering i det svenska droglandskapet, Skårner Anette, Donning Ulva, Månsson Sven-Axel, Göteborg (2005) www.

Den svenska historien, Industri och folkrörelser 1866 – 1920, Lundqvist Sven, Albert Bonniers förlag, Stockholm (1968)

Protokoll

Österåkers kommun, Kommunstyrelsen, Dnr 2004.5 760, 2004-09-14, Arkivet

Österåkers kommun, Grundskolenämnden, Dnr 2004.10 761, 2004-03-23, Arkivet

Offentligt tryck

Drogvaneundersökning 2004, Österåkers kommun, Socialnämnden och Brottsförebyggande rådet, 2005-03-01, Håkan Källmén

Drogvaneundersökning 2002/2003, Österåkers kommun, Brottsförebyggande rådet och Socialnämndens projekt Fören, Håkan Källmén

Internet

www.osteraker.se/socialforvaltningen/drogvaneundersokningen

www.can.se/docs/press_rapporter/CAN_RS_98_sammanfattning.pdf

www.drugsmart.com/sa/node.asp?node=109&maincategory=14&question=634#focus

www.systembolaget.se

www.nonsmoking.se

[www. Ne.se/droger](http://www.Ne.se/droger)

[www. http://www.drugsmart.com/sa/node.asp?node=115](http://www.drugsmart.com/sa/node.asp?node=115)

www.primavi.se/drtcker/artikel.cfm?newsID=1511&Alkoholens%20historia

E-brev och telefonsamtal

Gunnar Elisson, biträdande rektor, Österåkers kommun Söraskolan

Redovisning av polisanmälningar tötrande alkohol/narkotika samt doping i Österåkers kommun, Närpolisen i Åkersberga, Barbro Lundin,

Skolförvaltningen, Björn Moe, Österåkers kommun,

Lena Jendi, biträdande rektor, Solskiftesskolan, 08-540 810 00

Tidningsartiklar

Dagens Nyheter, Färre unga tar droger trots dumpade priser, Peter Letmark, 2006-12-18

Bilagor

Enkätformulär, Drogvaneundersökning 2006, Österåkers kommun, Brottsförebyggande rådet och Socialförvaltningen

Idéhäfte 2006 –2007, Drogkampen, Thord Jansson

Elevfolder 2006 -2007, Drogkampen, Thord Jansson

FF – Diskussionsunderlag, Österåkers kommun, Socialförvaltningen, Inger Normann

Lärarhögskolan i Stockholm

Besöksadress: Konradsbergsgatan 5A
Postadress: Box 34103, 100 26 Stockholm
Telefon: 08-737 55 00
www.lararhogskolan.se